Geografia

eli

Maan-Tieto.

Toinen painos.

Kuopiossa,

J. Karsten'in Kirjapainossa, 1855.

Imprimatur: *L. Heimbürger.*

Johdatus.

§ 1. Maan-tieto. Maan-kartta. Maa-pallo.

Maan-tieto neuwoo meille: 1) Maan rakennuksen, suuruuden ja liikkumisen, 2) Sen pinnan laadun ja hedelmät, ja 3) Maan päällä olewista kansakunnista ja mitä nämät tähän asti owat aikaan saaneet.

Maan-kartta on isomman taikka pienemmän maaosan ja siinä olewien merkittäwäin, niinkuin merien, wuorien j. n. e., kuwaus. — Maapallo on maan rakennuksen jälkeen tehty kerä, johon on kuwailtu maita, wuoria j. n. e.

§ 2. Näköala. Ilmat. Maailma.

Näköalaksi eli Taiwaan rannaksi kutsumme me sen ymmyrjäisen alan, jossa maa ja taiwas näyttäwät kohtaawan toisensa.

Waltailmat owat neljä: Pohja, Etelä, Itä ja Länsi. Se taiwaan tieno, josta aurinko näyttää nousewan, on Itä; se, jonne hän laskeun, Länsi; se jossa hän on puolenpäiwän aikana, Etelä, ja se joka on etelän wastapäätä, Pohja.

Maailman mittaamattomassa awaruudessa (Taiwaalla) kulkee lukemattomia tähtiä, jotka owat

hawaitut olewan kaydenlaisia, nimittäin: 1) sen=kaltaisia, jotka itsestänsä loistawat ja aina owat liikkumatta; tämänkaltainen on aurinko ja useammat tähdet; näitä kutsutaan pysywäisiksi tähdeiksi; ja 2) niitä jotka itsestänsä owat pimeät, ja aina olisiwat semmoiset, jos toiset ei walaisisi heitä, ja jotka aina muuttuwat toisistansa ja muista maailman palloista; näitä kutsutaan liikkuwiksi tähdeiksi, (planeetaiksi) ja Pyrstötähdeiksi. Edellisten joukkoon, joita on neljättäkymmentä, kuulun Maakin. Kaikki liikkuwaiset tähdet saawat walonsa ja lämpymänsä auringosta, pyöriessänsä sen ympäri suurissa soikeissa radoissa, toinen toistansa ulompana. Pyrstötähdet saawat, kulkiessansa auringon ympäri, siitä walonsa, ja heidän ympärillänsä on erinomainen walkea pilwi, ja heidän seurassansa säet=wasta, jota me kutsumme Pyrstöksi. Se on hajoitetun tukan näköinen, ja siitä on heitä muiden kielien jälkeen Ruotsissakin kutsuttu Komeetiksi, joka on niin paljo kuin Tukkatähdet. Wiiden liikkuwaisen tähden ympärillä pyörii Kuita, jotka myös owat pimeita kappaleita, waan walaistaan auringolta. Aurinko on kaikkien liikkuwaisten tähtien keskessä. Sen ja Maan wäliä on 14 kertaa tuhannen tuhatta (millionia) peninkulmaa. Aurinko yynä liikkuwaisten ja Pyrstötähtien kanssa tekee meidän Aurinkokuntamme. Kuin kaikki pysywäiset tähdet mahtawat olla auringoita ja heillä niinmuodoin mahtaa olla liikkuwia tähtiä ympärillänsä, niin on sillä tawalla tuhansin kerroin Aurinkokuntia. Kaikki nämät yhteen luettuna kutsumma me Maailmaksi, jonka awaruus, järjestys ja ihanuus mah=

taa meissä waikuttaa korkean ihmettelemisen ja kunnioituksen sille laupiaalle Olennolle, joka waltiaalla sanallansa on kaiken tämän tehnyt.

§ 3. Maan rakennus, suurus ja liikkuminen.

Maa on melkeen ymmyrjäinen kappale, joka liikkuu wapaasti awaruudessa, niinkuin Aurinko, Kuu ja muutkin taiwaalla olewat kappaleet, ilman heillä olematta mitäkään waraa taikka napaa.

Maan ymmyrjäisyys todistetaan seuraawalla tawalla:

1. Kuin Maa, kulkiessansa Auringon ympäri, tulee Auringon ja Kuun wälille, niin heittää se ymmyrjäisen warjon Kuun päälle. Kuin warjo on ymmyrjäinen, niin pitää myös Maan oleman ymmyrjäisen.

2. Kuin wuoret, kirkontornit taikka laiwat owat meistä etäänä, niin emme silloin näe heitä ensinkään; waan jos lähenemme heitä, niin näemme ensin ainoasti ylimmät osat heistä, sitte, kuta enemmin likenemme, sitä enemmin näemme heistä, ja wiimeiu koko kappaleen. Syy tähän on maan ymmyrjäinen rakennus, sillä hän peittää ymmyrjäisyydellänsä sitä enemmin, kuta kauwempana olemme nähtäwästämme.

3. Monesti on purjehdittu maan ympäri ja laskettu esimerkiksi aiwan itään ja tultu kotiin lännestä; niinmuodoin on maa ymmyrjäinen.

Että maa meille näyttää olewan ei ymmyrjäinen waan tasainen, tulee siitä, ett'emme kerralla aina saata nähdä hänestä kuin aiwan wähäisen osan.

Kuin maa mitattaisiin suoraan läpitsensä, niin tulis siitä 1192 peninkulmaa, waan maan pintaa on 4,458,000 nelikulmaista peninkulmaa.

Sitä mittaa, jolla paikkain kaukaisuus toisista paikoista määrätään, kutsutaan peninkulmaksi. Peninkulma ei ole joka paikassa yhtä pitkä. Kuin tahtoo tietää yhden maa-alan awaruuden, niin mitataan se yhtäsiwuisilla nelikulmilla; ja niinmuodoin on yksi nelikulmainen peninkulma yhtä pitkä ja toista leweä.

Maan liikunto on kahtalainen. Ensimäinen eli sen päiwällinen liikunto on senkaltainen, että maa käännäksen ajatuksissamme kuwaillun akselinsa (napansa) ympäri lännestä itään 24 tunnissa, jota aikaa me kutsumme wuorokaudeksi. Tästä tulee tasainen walon ja pimeyden taikka päiwän ja yön muutos, kuin maan molemmat puoliskot joka wuorokausi kääntywät wuorottain aurinkoa wasten ja hänestä pois.

Maan pyöriminen lännestä itään tekee sen, että aurinko ja tähdet näyttäwät kulkewan aiwan toisin, nimittäin idästä länteen.

Maan toinen taikka wuosinen liikunto on senkaltainen, että maa juoksee pitkin soikeaa piiriä auringon ympäri 365 päiwässä, 5 tunnissa, 46 äskeessä (minuutissa) ja 49 lerkkauksessa (sekundissa), joka aika kutsutaan wuodeksi.

Siitä että maa liikkuu ja me seuraamme hänen myötänsä, näyttää se meille kuin aurinko kulkisi ja maa olisi alallansa.

Kuin kuu wuoden kuluessa pyörii 12 kertaa maan ympäri, niin on wuosi jaettuna 12 kuukauteen. Kuin kuu maan ympäri kulkiessansa

tulee sen ja auringon wälille, niin estää se auringon walaisemasta maata; siitä tulee auringon pimeneminen. Kuin taas maa tulee kuun ja auringon wälille, niin estää hän auringon walaisemasta kuuta; ja tästä tulee kuun pimeneminen.

§ 4. Maan akseli. Nawat. Päiwäntasaaja. Puolipäiwän piirit. Wuoden ajat.

Maan akseli on se suora wiiwa, jonka me ajatuksissa kuwailemme olewan wedettynä maan läpi pohjoisesta etelään. Tämän wiiwan pohjoispää kutsutaan Pohjois-nawaksi, ja eteläsfä olewa pää Etelä-nawaksi.

Päiwän-tasaajaksi kutsutaan sitä ymmyrjäistä kaarta (sirkeliä), jonka me ajatuksissa kuwailemme olewan wedettynä aiwan maan ympäri, yhtä kaukana sekä pohjois- että etelä-nawasta.

Kaikki kaaret jaetaan 360 yhtä suuriin osiin, joita kutsutaan graadiksi (askelmiksi); ja graadi taas 60 minuuttiin (äskeen) ja joka äski 60 sekuntiin (lerkkaukseen).

Puolipäiwän piiri on se ymmyrjäinen kaari, jonka me itsellemme kuwailemme olewan wedettynä aiwan päiwän tasaajan poikki pohjois- ja etelä-nawan ja kaikkien muiden maapaikkain läpi. Puolipäiwän piiriksi kutsutaan niitä sentähden, että kaikki ne paikat, jotka owat saman puolipäiwän piirin alla, saawat samalla aikaa puolipäiwänsä. Sen puolipäiwän piirin kautta, joka on otettu ensimäiseksi, jaetaan maa kahteen puoliskoon, nimittäin itäiseen ja läntiseen puoliskaan.

Wuoden aikain muutos ja päiwän epäta-

sainen pituus tulewat maan kallellansa olewasta asennosta aurinkoa wasten, ja hänen wuotisesta liikunnostansa sen ympäri, sillä tawalla, että maan pohjois=napa yhden puolen wuotta (21 päiwästä Maaliskuuta 21 päiwään Syyskuuta) käännäksen wasten aurinkoa, waan toisen puolen wuotta (21 päiwästä Syyskuuta 21 päiwään Maaliskuuta) pois auringosta.

Edellisessä tapauksessa on meillä, jotka asumme päiwän tasaajan pohjaisella puolella, Kewät ja Kesä; jälkisessä Syksy ja Talwi. Niillä taas, jotka owat päiwän=tasaajan eteläisellä puolella, on edellisessä tapauksessa syksy ja talwi, mutta jälkisessä kewät ja kesä.

Silloin kuin pohjois=napa on lähinnä aurinkoa, niin owat meillä, jotka asumme pohjoispuolella pidemmmät päiwät, sydän kesän aikana (19—22 päiwään Kesäkuussa). Silloin taas kuin etelänapa on lähinnä aurinkoa, niin owat meillä lyhimmät päiwät sydän talwen aikana (19—22 päiwään Joulukuussa).

§ 5. Käännet=piirit. Napa=piirit. Maan=wyöt. Ilma.

Käännet=piirikſi kutsutaan ne piirit, kuin wedetään Maankuwan ympäri, päiwän=tasaajan mukaan ja yhtä kaukana siitä, nimittäin 23 askelmaa 28 minuuttia. Näitä on kaksi ja kutsutaan käännet=piirikſi sentähden, että aurinko näyttää niinkuin kääntywän takaisi, tultuansa näistä toisen taikka toisen päälle.

Se joka on pohjoisen puolella päiwän=tasaajasta kutsutaan Krapun käännet=piirikſi.

Se joka on etelän puolella päiwän=tasaajaa kutsutaan Metsäkauriin käännet=piiriksi.

Napa=piiriksi kutsutaan niitä ymmyrjäisiä kaaria, jotka ajattelemme olewan wedettynä Maan ympäri samalle suunnalle kuin päiwän=tasaajakin ja yhtä kaukana Maan nawoista kuin käännet=piirit owat päiwän=tasaajasta. Näitäkin on 2, nimittäin pohjoinen Napa=piiri, 23° askelmaa (graadia) 28' minuutia pohjois=nawasta ja eteläinen Napa=piiri 23° 28' etelä=nawasta.

Maan wöillä ymmärretään ne osat Maan pinnasta, jotka owat edellänimitettyin piirien wälissä. Näitä on 5, nimittäin:

1. Lämmin eli kuuma Wyö, molempien Kääntöpiirien wälillä. 2. Pohjois=puolinen lempiä Wyö, Krapun kääntöpiirin ja pohjoisen napapiirin wälillä. 3. Eteläpuolinen lempiä Wyö, Metsänkaurin ja eteläisen napapiirin wälillä. 4. Pohjaispuolinen Kylmä Wyö, pohjaisen napapiirin ja pohjaisnawan wälillä, ja 5. Eteläpuolinen Kylmä Wyö, eteläisen napapiirin ja etelänawan wälillä.

Jokaisen paikan Ilma määrätään suurimmaksi osaksi sialtansa näissä Wöiksi kutsutuissa maa osissa. Ainoastansa kuumalle Wyölle lankeawat auringon säteet kohdastansa alas; muille wöille lankeawat he winoon, maan ymmyrjäisyyden suhteen, jonka tähden heillä onkin wähempi woimaa. Kuta edempänä niinmuodoin paikka on päiwäntasaajasta, sitä winompaan lankeawat auringon säteet hänen päällensä, ja sitä kylmempi on myös ilma siinä paikassa.

§ 6. Leweys. Pituus.

Yhden paikan Leweydellä ymmärtää Maantieto sen etään Päiwän-tasaajasta. Leweys luetaan taikka pohjaiseen (pohjais leweys) taikka etelään (etelä leweys), ja askelmat luetaan Puolipäiwän piirillä. Paikan Pituudella ymmärretään sen etään ensimäisestä Puolipäiwän piiristä. Pituus on taikka itäinen taikka läntinen ja askelmat luetaan Päiwäntasaajalla. Kuin tuntee yhden paikan sekä leweyden että pituuden, niin on sen paikan sia selwästi ja tarkoin määrätty.

§ 7. Ilma-kaari. Maa. Wesi.

Maapallon ympärillä on joka haaralla hienoa juoksewaa, läpinähtäwää ainetta, jota kutsutaan Ilmaksi.

Lämpimen waikutuksen kautta Maan pinnan, olletikin weden, päälle nousee ilmaan alinomaisesti hienoja, monesti näkymättömiä huuruja, jotka wähitellen laskeuwat alas kasteena, taikka muuttuwat ilmassa pilwiksi. Kuin tämä hieno wesiainet kokoon pisaroiksi ja kaswaa, niin tulee se alas sumuna, sateena, lumena ja rakeina. Että huurut nousewat wedestä lämpimän waikutuksen kautta, näkee walkialle pannusta wesipadasta. Kuta korkeammalle ilmaan tulee, sitä kylmempi on sillä. Lumirajaksi kutsumme sitä korkeutta ylempänä merta, jonka yläpuolella Lumi ja Jää eiwät koskaan sula. Tämä ei ole yhtä korkealla joka paikassa maan päällä, waan kaikkien korkeimmalla päiwäntasaajan alla, sillä siellä on lämmin isoin, ja wähenee sitte kuta enemmin

poikkenee päiwäntasaajasta napoin päin, niin että se niiden kohdalla on aiwan alhaalla.

Maan pinnalla on Maata ja Wettä! waan maa ei ota täyttä kolmatta=osaa, wesi taas peittää enemmän kuin kaksi kolmatta=osaa maan pinnasta. Kaiken maan ympärillä on joka paikassa wettä. Manterekſi taikka Mannermaaksi kutsumme isoimmat maa kappaleet. Luodoiksi, Luotomaiksi ja Saariksi kutsutaan pienemmät osat maasta, joiden ympärillä on joka puolella wettä. Niemiksi ja Niemimaiksi kutsutaan ne osat maasta, joiden ympärillä usiammin puolin on wettä, waan, jotka yhdeltä puolen owat kiini manteressa. Maakielukaksi kutsutaan kaitaa maa=kappaletta, joka pistää pitkälle mereen. Taipaleeksi ja kannakseksi kutsutaan hienoa maasuikaletta, joka, eroittaen kaksi järweä, yhdistää kaksi maata. Maan pinnalla olewat korkeat paikat kutsutaan, korkeutensa ja muun olentonsa suhteen, mäkilöiksi, maaseliksi, wuoriksi, wuorenseliksi ja wuorikunniksi. Niemeksi kutsutaan yhtä järween ja mereen pistäwää, kaitaa maata. Tulta suitsuttawat wuoret oksentawat awauksestansa tulta ja palawaa ainetta, jota kutsutaan laawaksi. Wuorten wälillä on siellä ja täällä sywempiä taikka matalampia lomia; näitä kutsutaan laksoiksi: kuin näiden lomien piiri on isompi ja niiden pohja melkein yhtä tasainen, niin kutsutaan niitä tasamaiksi. Jos semmoinen tasamaa on kaswamatoin ja peitetty pienillä kiwillä taikka hiekalla, niin kutsutaan se Erämaaksi. Lumi= ja Jää=lakeudet owat sunret lumijäätikkä=joukot, jotka owat aina sulamatta korkeain wuorten päällä ja lomissa.

Wesi on taikka puhdasta, ruosteista taikka suolaista. Wesi peittää useampia osia maapinnan lomissa, joita suuruutensa ja erilaisen laatunsa wuoksi kutsutaan erilailla. Lähteet owat pienempiä wesikokouksia, jotka omasta woimastansa nousewat maasta. Wesi-juoksu lähteestä kutsutaan noroksi eli puroksi. Useampien purojen yhdistyksestä tulee joki, ja useampien jokien yhdistyksestä wirta eli Kymi. Järweksi kutsutaan sitä weden kokousta, joka kaikilta puolin on suljettu maalta.

Walta-mereksi kutsutaan sitä weden kokousta, joka on manterien ympärillä. Meren wesi on suolaista ja pahamakuista, ja ei kelpaa juomaksi eikä keittoon. Salmeksi kutsutaan sitä kaitaa osaa merestä, joka, eroittaen kaksi maata, yhdistää kaksi wettä. Kanawaksi kutsutaan ihmisten toimella ja taidolla tehty yhdistys kahden weden wälillä. Merinielukaksi (Pyörteeksi) kutsutaan se pyöriwä liikunto, joka wedellä on muutamissa paikoin merellä. Meri myös nousee joka wuorokautena, ja tätä kutsutaan luoteeksi, joka on 6 tuntia pitkä, ja laskeksen samoin, jota kutsutaan wuokseksi, ja on myös 6 tuntia pitkä.

§ 8. Maan-osat. Walta-meret.

Isoimmat yhdessä olewat maa-kappaleel kutsutaan Maan-osiksi, ja niitä on 5, nimittäin:

I. Itäisessä maa-puoliskossa:

1. Europa luoteen puolella. 2. Asia koilisessa, joka on yhdistetty sekä Europan että 3 Afrikan kanssa, joka on lounassa. 4. Australia kaakon alla, paljaita luotoja ja saaria, joista Uus Hollandi on suurin.

II. Länteisessä maa-puoliskossa:

5. Amerika. Näistä maan osista kutsutaan ne 3 edellistä Wanhaksi Maailmaksi, ei sen wuoksi, kuin se osa maata olis wanhempi, waan siitä syystä, että se on ollut meille kauwemmin tuttu; ja ne 2 jälkistä kutsutaan yhteisellä nimellä Undeksi Maailmaksi, sen suhteen, että me olemme tulleet tuntemaan ne paljoa myöhemmin.

Waltameret jaetaan 5 pääosaan:

A) Pohjais-Jäämeri taikka Rutjanmeri, Pohjais-nawan ympärillä, piiritetty Europan, Asian ja Amerikan pohjaisilta mailta.

B) Etelä-Jäämeri, Etelä-nawan ympärillä.

C) Läntinen taikka Amerikan Meri, jonka itäisellä puolella on Europa ja Afrika, ja läntisellä puolella Pohjais- ja Etelä-Amerika. Tämä pidetään olewan Päiwäntasaajalta jaettuna kahteen osaan, nimittäin: Atlantin Mereen pohjassa ja Ethiopian Mereen etelässä. Atlantin Merestä tulee kaksi suurta lahtea: Koiliseen eli itäpohjaiseen Itä Meri, ja kaakon alle Keski Meri, joka eroittaa Europan Afrikasta.

D) Tyyni- eli Etelä-Meri, jonka itäisellä puolella on Amerika, ja läntisellä ja etelä-puolella Asia ja Uus-Hollandi.

E) Indian Meri eli Kuuma meri, jonka ympärillä on Etelä-Asia, itäinen Afrika ja läntinen Austraalia, ja etelässä juoksee tämä meri yhteen Etelä-Jäämeren kanssa.

§ 9. Ihmissuwut. Walaistus. Uskon-Oppi.

Maan isännät, Ihmiset, alkuperäänsä yhdestä parikunnasta, owat sekä ilma laadun ja elatuskeinonsa suhteen, että muistä syistä muuttuneet erinkaltaisiksi, ruumiin muotonsa, luontonsa ja karwansa (wärinsä) puolesta. Heidän lukuansa lasketaan 1000 millionaksi.

Karwansa suhteen owat ihmiset jaetut 5 sukuun: a) Kaukaasian eli walkia, johon kuuluu Europalaiset, Läns-Asialaiset ja Pohjais-Afrikalaiset, b) Mongolian eli kelta-ruskia, johon kuuluu Itä-Asialaiset; c) Negeri eli musta, jolla on kähärä willanen tukka, ja johon kuuluu Afrikan ja Uuden-Hollandin mustat asujamet taikka Neegeriläiset; d) waski-punainen, johon kuuluu Amerikan periasukkaat; e) Malaijen eli mustanruskia, johon kuuluwat Itä-Indian ja muutamain Austraalian pienempien luotojen asujamet.

Elämäkertansa ja walistuksensa suhteen taitaan ihmiset jakaa 4 luokkaan: 1. Kesyttömät taikka Willit, jotka eläwät ei paljoa paremmin kuin luontokappaleet, ilman Laitta ja Hallituksetta; 2. Paimen-kansat, joilla ei ole wakoja asunsioja, waan eläwät ainoasti karjoistansa ja muuttelewat niiden kanssa, kuin tarwitsewat parempia laitumia; 3. Maanwiljeliät, joilla owat warsinaiset asuinpaikat; 4. Walaistut, joilla owat ei ainoasti warsinaiset asumasiat, waan myös sen siwulla paremmat kansakunnalliset asetukset ja suurempi walaistus.

Uskon-opin suhteen jaetaan ihmiset kahteen pääluokkaan: 1) ne jotka palwelewat yhtä, to-

tista Jumalaa, ja 2) Pakanat, taikka ne jotka palwelewat useampia Jumaloita. Edellisissä on taas 3 pääjakausta, nimittäin:

A) Kristin-oppi, säätty Wapahtajaltamme Jesukselta Kristukselta noin 1850 wuotta sitten.

Se jakaun 2 toisistansa wähän eroawaan päälahkoon, kuin owat:

a) Katoliikkiläiseen Uskon-Oppiin, joka jakaun kahteen osaan; 1) Paawilaiseen Katoliikkiläiseen, joka tunnustaa Paawin Romissa Kirkon maallisekſi päämiehekſi, ja 2) Greekalaiseen Katoliikkiläiseen, joka ei tunnusta Paawia kirkkonsa päämiehekſi.

b) Protestantinen Uskon-Oppi, joka eroaa 3 wähän erinäiseen osaan: 1) Ewangeliumillinen Lutherukſen, 2) Ewangeliumillinen parannettu, ja 3) Ewangeliumillinen Englandin Uskon-oppi.

B) Juutalaisten Uskon-oppi, säätty Juutalaisten lain asettajalta Mosekselta, noin 3,300 wuotta sitte.

C) Mahometin Uskon-oppi Arabialaiselta, Mahometi nimiseltä kauppamieheltä, noin 1,200 wuotta sitte.

§ 10. Maat. Kansat. Waltakunnat.

Maakunta on joku määrätty osa Maan pinnasta. Kansa on joukko ihmisiä, jotka yhteisen alkunsa, kielensä, tapainsa, lakiinsa j. m. kautta owat keskenäusä yhdistetyt ja eroitetut toisista ihmisistä. Waltakunta on usiampain sukujen wapaa yhteys, toisinaan kansojenkin, jotka owat yhdistyneet saman lain ja hallituksen alle. Jokaisen Wal-

takunnan päätarkoitus on, lewittää walaistusta ja siweyttä jäseninsä kesken. Tullaksensa tähän tarkoitukseen, pitää Waltakunnan ennen kaikkia suojaaman jokaista jäsentänsä sekä toisia jäseniä että ulkonaisia wihollisia wastaan. Kuin waltakunnan kaikki jäsenet, taikka koko kansa, eiwät itse taida olla osakkaat hallituksesta, niin on kansan täytynyt antaa tämän korkean woiman yhdelle hallitsialle taikka Hallitukselle. Korkein hallituswoima on niinmuodoin, asian luonnon jälkeen, kolmesta laadusta. 1. Oikeus säätää lakia taikka asettaa kansalle yhteisiä ojennusnuoria, ja panna kansan päälle weroja j. n. e. se on: lain sääntö-walta. 2. Oikeus että Lain käskyjen jälkeen ratkaista riitoja waltakunnan jäsenten wälillä, taikka tuomio-walta. 3. Wapaisuus että hallita ja toimittaa kaikki mitä laissa on säätty, taikka toimitus-walta. Perustus-laiksi taikka Asetukseksi kutsutaan se laki, joka määrää kansalliset säännökset, taikka miten ja keltä korkein woima ja hallitus toimitetaan.

Waltakunnallisten säännöksien suhteen jaetaan waltakunnat Ykswaltaisiin ja Wapawaltaisiin. Se waltakunta jossa korkein woima on kokonansa taikka joksikuksi osaksi yhden ainoan käsissä, kutsutaan Ykswaltaiseksi. Täänkaltaiset waltakunnat owat taikka Perintö-waltakuntia, jotka Hallitsian kuoleman jälkeen lankeawat hänen likimmälle sukulaisellensa, taikka Waali-waltakuntia, joissa Hallitsia walitaan, entisen kuoltua. Jossa Hallitsialla owat kaikki 3 edellänimitettyä wapaisuutta hallituksessansa, niin on hän Itsewaltias. Se waltakunta jossa ainoasti joku osa näistä

waisuuksista on Ruhtinaalla, ja isompi osa toimitetaan kansalta taikka sen Asianajajoilta (Waltakunnan säädyiltä, Herrain päiwiltä j. n. e.) kutsutaan Asetuksellisekſi, ja sillä sanotaan olewan wapaa taikka asetuksellinen Hallitusmuoto. Tämänkaltaisten waltakuntien jäsenet owat myös paljoa enemmin rauhoitetut Ruhtinaan sortauksesta, kuin niiden, joissa kaikki woima on annettu yhdelle ainoalle. Hallitsioilla on myös erilaiset nimet, muutamia kutsutaan Keisarikſi, toissa Kuninkaikſi, toissa taas Herttuikſi j. n. e. Wapawaltaiseksi kutsutaan sitä waltakuntaa, jossa korkein woima taikka joku osa siitä ei ole yhdellä ainoalla tilistä wapaalla hengellä, waan toimitetaan useammilta miehiltä, jotka määrätyksi ajaksi walitaan kansalta. Julmuudella on siinä sia, jossa Hallitsia oman hywätahtonsa jälkeen tekee mitä tahtoo. Pääkaupungikſi kutsutaan sitä kaupunkia, jossa waltakunnan Hallituksella on siansa, Hallitus-kaupungikſi taas sitä, jossa Howi, se on Hallitsia ja hänen sukunsa tawallisesti asuwat.

§ 11. Tuottamat. Kauppa.

Jokaista järjetöintä kappaletta, joka on maan päällä eli sisässä, kutsutaan tuottamaksi. Tuottamat jaetaan: a) luonnon tuottamiin, joita luonto tuottaa itsestänsä, ja b) taito tuottamiin, jotka saawat näkönsä ihmisten kädeltä.

Kauppa on tawaroiden waihtaminen toisia tawaroita eli rahaa wastaan. Kaupan menestykseksi owat warsinaiset paikat walitut, jotka owat soweliaat tawaroiden asettamiseksi ja myymiseksi j. n. e. Tämänkaltaisia paikkoja kutsutaan Kaupa-

paikoiksi. Ne määrätyt ajat wuodesta, jolloin ostajat ja myyjät kokouwat suurempiin joukkoin, tällä tawalla asioitansa ratkaisemaan, kutsutaan Markkinoiksi. Sentähden että tawaroiden kuljettaminen on keweämpi merellä kuin maalla, owat kauppa-paikat tawallisesti wesien rannalla. Kuin kauppaa käydään tawaroiden waihtamisella ja kuljettamisella merta myöden, niin kutsutaan se merikaupaksi, waan kuin tawaroita kuljetetaan maata myöden, niin kutsutaan kauppa maa-kaupaksi.

Europa.

§ 1. Rajat. Suurus. Asujamet.

Europan rajoihin koskewat: Pohjassa Rutjan meri, lännessä ja eteläsä Atlantin meri, jä idässä on se yhtenä mantereena Asian kanssa.

Europan lawens on noin 168,000 nelikulmaista peninkulmaa, ja siinä löytyy asujamia noin 296 millionaa.

§ 2. Meriä. Lahtia. Salmia.

A) Rutjan Meri, jolla on lahti Walkia eli Wienan Meri.

B) Atlantin Meri, josta tulee: 1) Pohjan eli Saksan Meri, jolla on laksi Kattegatti, joka 3 salmen, Pienen Bältin, Ison Bältin ja Öresundin kautta on yhdistetty 2) Itämeren kanssa, jolla itsellänsä on 3 lahtea, nimittäin: a) pohjassa Pohjan-, b) idässä Suomen- ja c) kaakon alla Lihwin-lahti; 3) Englandin uitti eli Kanawa, joka Kalää-salmen kautta on yhdistetty Pohjan meren kanssa;

4) Irlandin meri, josta Santa Georgin salmi juoksee; 5) Biskaia Lahti; 6) Spanian meri, joka Gibraltarin=salmen kautta on yhdistetty 7) Keski=meren kanssa, joka on isoin lahti koko maailmassa ja itse tekee laksia: a) Adriatin meren ja b) Grekan meren, joka Dardanelli=salmen kautta on yhdistettynä 8) Marmora=meren kanssa, josta Konstantinopelin salmi menee 9) Mustaan Mereen, joka Kaffa=salmen kautta on yhdistetty Assowin meren kanssa.

§ 3. Wirtoja (Kymiä). Järwiä.

Seuraawat wirrat (kymet) juoksewat: a) Rutjan Mereen: Dwiina (Wienajoki). b) Itämereen, 1. Weikseli (Wistula) 2. Oderi. c) Pohjan mereen: 1. Elbe, 2. Reini. d) Ranskan mutkaan: 1. Loire (Loaari), 2. Garonne. e) Spanian mereen: Taio. f) Keski=mereen: 1. Ebro, 2. Rooni. g) Adriatin mereen: Po. h) Mustaan mereen: 1. Donawa; 2. Dnieperi. i) Assowin mereen: Donni.

Useammista järwistä luetellaan tässä waan: 1. Onega, 2. Laatoka, suurin koko Europassa, molemmat itäpohjaiseen eli koiliseen Suomen Lahdesta, 3. Weneri, itään Kattegatista, 4. Meelari, länteen Itä=Merestä, 5. Balatoni, itäpohjaan Adriatin merestä, 6. Bodeni=järwi ja 7. Genferi=järwi, molemmat luoteeseen Adriatin merestä.

§ 4. Wuoria. Niemiä. Luonnon=laatu. Tuottamia.

Europan merkillisimmät wuorikunnat owat: 1.

Pyrenean Wuoret, lounaassa; 2. Alpit, etelässä, ja 3. Karpaatit, melkeen keskellä Europaa.

Merkillisimmät niemet owat: 1. Pohjais niemi Pohjassa, 2. Finisterran niemi, läntisin, ja 3. Matapanin niemi, eteläisin mantereesta.

Ilmansa suhteen taitaa Europan jakaa 3 Ilmapiiriin, kuin owat: 1) kylmä eli pohjaisin osa (66 gr. 32 min. pohjais-leweyttä), jossa ei puut eikä wiljat hywin tule toimeen, waan kaswaa eniten kuohusammalta ja peuran-jäkälää; 2) lempiä (66° 32' ja 43 graadin wälillä), jossa kaikki tawalliset wiljamme menestywät ja kypsywät, ja 3) lämmin (43 graadista), jossa sitrunnipuu kaswaa hoitamattakkin. Tawallisesti on maa täällä warsin hedelmällistä.

Europan parahimmat Luonnon-tuottamat owat seuraawat: Sarwikarja, hewoiset, lampaat, siat ja kalat, kaikenlaiset elot, wiini, liina, pellawas ja metsän-tuottamat, rauta, waski, tina, kiwihiilet, suola, hopia ja kulta.

§ 5. Maat ja Waltakunnat.

A) Pohjan meren maat: lännessä 1. Britanian luotomaat; 2. Hollandi ja Belgia; idässä 3. Danmarki taikka Juutin maa ja 4. Norja.

B) Itä-Meren maat: lännessä 1 Ruotsi; idässä 2 Wenäjänmaa; eteläsä 3 Preussi.

C) Karpaattien maat: 1 Ungeri ja 2 Turkinmaa.

D) Alppi-maat: a) Pohjais Alppimaa: 1 Saksanmaa ja 2 Sweitsi, b) Etelä Alppimaa:

Italia, niemimaa, ja c) Läns Alppimaa: Ranskan maa.

E) Pyrenean Niemimaa: 1 Spania, pohjaisin ja itä-puoli, 2 Portugali, läntinen puoli.

Europa on jaettu 52 isompaan jä pienempään yksiwaltaiseen waltakuntaan, ja 28 wapawaltaiseen. Yksiwaltaisista hallitsioista on 3 Keisaria, 14 Kuningasta, 1 Turkin Keisari taikka Sultani, 1 Paawi, 1 Waali-Ruhtinas, 7 Suur-Herttuaa, 13 Herttuaa ja 12 Ruhtinasta. Kuninkaista on 9 asetuksetuksellista, taikka joiden wapaa oma walta on Waltakuntain perustuslakien kautta wähennetty. Waltakuntain suurunden ja sisällisen woiman suhteen jaetaan ne 4 luokkaan, nimittäin Waltakunnat ensimaisestä, toisesta, kolmannesta ja neljännestä suurundesta.

§. 6. Uskon Oppi. Walaistus. Kauppa.

Kristin Usko on munalla Europassa saanut wallan paitsi Turkinmaata, jossa Mahometin oppi on waltakunnan uskona. Europalaiset owat kaikista kansoista koko maan päällä enimmän walaistut ja siwistyneet. Sen siwussa owat he toisia edellä erinomaisen taito-ahkeruntensa ja lawian kauppansa kautta, joita he käywät ympäri koko maailman.

He wiewät muihin maihin taito-töitänsä, ja tuowat sieltä raaka-aineita ja munta tawaraa, niinkuin kahwia, sokeria j. n. e. Edesauttaaksensa kauppaa owat Europalaiset siirtäyneet muihin maaosiin ja siellä ottaneet maita allensa, joista he tuowat sokeria, rommia, kahwia, puuwilloja, tupak-

kaa, joita tawallisesti kutsutaan yhteisellä nimellä siirtolais=tawaroiksi, sillä nämät wiljat kaswawat näissä siirtomaiksi (kolonioiksi) kutsutuissa maissa.

Skandinawian Niemimaa.

Skandinawian Niemimaassa on kaksi waltakuntaa, Ruotsi ja Norja, joilla kummallakin owat erinäiset asetukset, mutta hallitaan kuitenkin yhteiseltä Kuninkaalta. Uskon oppi molemmissa waltakunnissa on Ewankeliumillinen Lutheruksen.

Ruotsi.

Ruotsin rajoihin koskewat: pohjassa Wenäjän ja Norjan Waltakunnat, lännessä Norja ja Kattegatin Meri, eteläsä Itä=Meri, ja idässä sama meri, Pohjan lahti ja Wenäjä.

Ruotsin suurin pituus on pohjaisesta etelään 150 Ruotsin peninkulmaa, ja suurin leweys idästä länteen 40 peninkulmaa. Laweus on noin 3900 neliskulmaista peninkulmaa, asujanten määrä 3 millionaa 400 tuhatta, ja koko waltakunta jaetaan 4 pääosaaan, nimittäin: Swealand, Götha=land, Norrland ja Lappland.

§ 2. Wuoria. Järwiä. Jokia.

Ruotsin wuorten pääselkä on Köli, joka juoksee pohjasta etelään, ja on Ruotsin ja Norjan waltakuntain rajana, siksi kuin Röröst kaupungin tienoilla käänäksen länteen. Sitte juoksee se Dowren nimellä läpi Norjan, kääntyy likellä mertä etelään ja juoksee sille suunalle aina mereen asti, se loppuu Lindesnäsin niemeen.

Merkilliſimmät järwet owat: Wenneri, Wetteri ja Meelari. Wenneristä juokſee Kattegattiin Götin wirta: Wetteristä taas Motala ja Meelarista Norr- ja Söder-ſtrömi Itämereen.

§ 3. Kaupunkia.

Kaupunkia on 86. Waariin otettawia näistä owat:

Swealandissa: Stockholmi (Tukhulmi), Waltakunnan Pääkaupunki ja Kuninkaan istuin, Meelarin weden juokſun ſekä warrella että ſaarissa. Aſukkaita on 91 tuh. Upſala (4700 aſuk.), Läänin hallituksen, Opiston (Akademian) ja Arkki Piispan istuin. Nyköpingi (3,900 aſuk.), Läänin hallituksen istuin. Orebro (5 tuh. aſuk.), Läänin Hallituksen istuin. Fahluni (4,500 aſuk.); tämän wierellä on Waltakunnan paras waskikaiwanto.

Götalandissa: Linköpingi (5,200 aſuk.), Läänin Hallituksen, Piispan ja Gymnaſiumin istuin. Norrköpingi (15 tuh. aſuk.), Waltakunnan paraimmia Wapriiki kaupunkia. Jönköpingi, Läänin Hallituksen, Waltakunnan toiſen Howioikeuden istuin, (5,200 aſuk.). Wexiö (2,400 aſuk.), Läänin hallituksen, Piispan ja Gymnaſiumin istuin. Kalmari (6,300 aſuk.), Läänin Hallituksen, Gymnaſiumin ja Piispan istuin. Karlskrona, (13,500 aſuk.), Läänin Hallituksen ja Sotalaiwaston istuin. Malmö (12 tuh. aſuk.), Läänin Hällituksen istuin. Lundi (6,200 aſuk.), Waltakunnan toiſen opiston ja Piispan istuin. Göteborgi (28 tuh. aſuk.), Götin wirran warrella, Stockholmin jälkeen waltakunnan paras kau-

punki, Läänin Hallituksen, Gymnasiumin ja Piispan istuin.

Norrlandissa: Gefle (Jewle) (11 tuh. asuk.), Läänin Hallituksen ja Gymnasiumin istuin. Hernösand (2,500 asuk.), Läänin hallituksen, Piispan ja Gymnasiumin istuin.

§ 5. Maan laatu. Kansan luonto. Kauppa. Waltakunnan asetukset.

Ruotsi on suurimmaksi osaksi wuorista maata, jonka parhain elatus-keino maan wiljelys kuitenki on, ja suurinna rikkautena pidetään rauta ja waski kaiwantoja ja lawioita metsiä. Toden sanoen on ilma kowa, mutta kuitenkin raitis, ja sen asukkaat näyttäwät olewan luonnostansa pitkä ikäisiä, jos ei liika köyhyys ja määrätöin wiinan nauttiminen paljo lyhentäisi ikää.

Ruotsalaisella on wahwa ruumiin rakennus ja häntä on aina kiitelty urhoolliseksi, rehelliseksi, ahkeraksi ja isänmaata rakastawaiseksi. Waan sen siwulla moitiraan häntä, ei warsin syyttä, kateudesta, liiasta kunnian pyynnöstä, ja yltäkylläisyyttä ja komeutta harjoittawaksi, niinmyös kaikkea wierasta liiaksi kunnioittawaksi.

Muualle wiedään: rautaa, joka kuulun olewan parasta koka Europassa, ja waskea, kumpiakin sekä raakana että kaluksi tehtynä: metsäntawaraa, niinkuin pölkkyjä, lautoja, terwaa j. n. e.

Muualta tuodaan: suolaa, wiiniä, tupakkaa, wapriikki-, siirtolais- ja yltäkylläisyys tawaroita.

Waltakunta on ykswaltainen, mutta Kuninkaan wapaa woima on wähennetty, ja hallitus

istuin on perittäwä esikko oikeuden jälkeen hänen miespuoleisilta jälkeisiltänsä.

Uskon oppi on Ewankelinmillinen Lutherukſen; waan sallitaan kuitenkin muidenkin Kristin uskoa tunnustawien, niin myös Juutalaisten, pitää wapaa Jumalan palwelusta, mutta he owat estetyt kaikista wiroista, niin myös kouluissa oppiansa lewittämästä.

Sotawoima maalla nousee noin 37,000 mieheen, ja ilman sitä Warustus wäki, johon kaikki nuori kansa 20 ja 25 wuoden wälillä kuulun. Sotawoimaa merellä, taikka laiwastoa, jolla on noin 23,000 miestä meriwäkeä, on 25 suurempaa laiwaa, paitsi muita pienempitä aluksita. Waltakunnan maksut nousewat 9 millioniin Pankko Riksiin, ja kaikkein weroen pääsumma noin 20 millioniin.

Norja.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wäkiluku.

Norjan rajoihin koskewat: pohjassa Rutjan meri, lännessä ja eteläsä Pohjan taikka Saksan meri, ja idässä Ruotsi ja Wenäjä. Norjan awaruus on 3,830 neliskulmasta Ruotsin peninkulmaa, ja wäkiluku 1 mill. 330 tuh. asujanta.

§ 2. Wuoria. Niemineniä.

A) Köli juoksee Rutjan merestä alkain etelään Ruotsin ja Norjan wälillä; B) Dowre, Kölin haara, juoksee idästä länteen: korkein kukkula tällä wuorella, Snöhetta nimeltä, on 4000 kyynärää ylempänä mertä.

Nord Kap taikka Pohjais Niemi, Ma-

geröön luodolla, on pohjaisin niemi Europasta; Nordkyni, pohjaisin niemi manteresta; Stati, Norjan läntisin, ja Lindesnäsi eteläisin niemi.

§ 3. Maan jakaus.

Luonto on wuorilla jakanut Norjan 3 pääosaan, nimittäin: Dowren kautta 1 Nordanfjälls (Pohjois wuoristo), ja 2 Sunnanfjälls (Etelä wuoristo), ja Langfjeldin kautta 3 Westanfjälls (Läns wuoristo).

§ 4. Laksia. Wirtoja. Järwiä.

Norjan wuoret eiwät alene mereen päin, waan juoksewat rantaan asti, jossa he loppuwat jyrkillä putouksilla, joiden wälissä on paljon isompia ja pienempiä laksia, joita täällä kutsutaan Fjordiksi. Isoimmat näistä owat Westfjordi, Trondhjemsfjordi, Hardangerfjordi, Stawangerfjordi ja Kristianiafjordi.

Järwistä owat isoimat: Mjösen ja Fämundi.

§ 5. Kaupunkia.

Kaupunkia on 26, joista owat merkillisimmiä:

Kristiania, Waltakunnan pääkaupunki, hallituksen ja korkeimman oikeuden istuin: asujamia on 32 tuh.; tekee kauppaa puukaluilla, roudalla, lasilla j. n. e. Fredrikshalli (6 tuh. asuj.) ynnä Fredrikstenin sotawarustuksen kanssa, jonka edustalla Ruotsin Kuningas Kaarlo XII ammuttiin. Kristianssandi (9 tuh. asuk.), jossa on wahwa kauppa, laiwan rakennukset, ja joka kulettaa muualle puukaluja, silliä ja muuta kalaa. Sta-

wangeri (9 tuh. asuk.), tekee kalakauppaa. Bergeni (24 tuh. asuj.), oli entisiin aikoin koko Norjan kuuluisin kauppa-paikka, ja on wielä nytkin paras kaupunki, wiepi ulos silliä ja kaikenlaista muuta kalaa, niin myös kalauraswaa. Trondhjemi (15 tuh. asaj.): tässä on Norjan Pankki, myös wahwa kauppa ja laiwan rakennus. Tämän wanhassa ja kuuluisassa Tuomiokirkossa kruunataan Norjan Kuninkaat. Rörosi (2 tuh. asuj.); tämän tienoilla on Norjan paras waskikaiwanto. Wardöe, ynnä Wardöhuusin kanssa, joka on pohjaisin sotawarustus koko maailmassa.

§ 8. Maanlaatu. Waltakunnan asetukset.

Norja on wuorimaata ja siinä ei ole muuta kuin kukkuloita ja laksoja. Ainoasti näissä jälkimäisissä asuwat ihmiset. Ilma on pitkän talwen aikana kylmä waan raitis. Kesä on lyhyt mutta lämmin. Asujanten parhaat elatus keinot owat maan wiljelys ja karjan kaitsento, kalastaminen, ja metsä- ja wuori-työt.

Norjasta wiedään muualle kaloja, metsäntawaraa, rautaa, rautakaluja, waskea, lasia, terwaa, turkki-nahkoja ja wärisammalta, (Kiwenkuoria).

Norjaan tuodaan: eloa, ruoka wärkkiä, suolaa, wiiniä, tupakkaa, liinaa, pellawasta, wapriikija siirtolais-tawaroita.

Norja tuli wuonna 1814 yhdistetyksi Ruotsin kanssa yhteisen Kuninkaan alle, waan kummallakin on kuitenkin omat lakinsa ja hallituksensa. Waltakunta on yksiwaltainen, waan Kuninkaan wapaa woima on wähennetty, ja hallitusistuin on perittäwä esikö oikeuden jälkeen Kuninkaan mies-

puolisilta jälkeisiltä. Uskon oppi on Ewankelinmillinen Lutheruksen.

Sotawoima maalla on 12,000 miestä seisowaa wäkeä, mutta ilman sitä on jokainen miespuoli welwollinen sotimaan isänmaan edestä: merellä on sotawoimaa 100 isompia ja pienempiä aluksia.

Wenäjän Keisarin waltakunta.

§. 1. Osat. Rajat. Suuruus. Jakaus.

Wenäjä, joka on suurin waltakunta koko maan päällä, sisällänsä pitää maita kolmessa Maan osassa nimiltäin: Europassa, (½ Europasta,) Asiassa, (⅓ Asiasta) ja Amerikassa, jonka suhteen se myös jaetaan 3 pääosaan: 1. Europalaiseen, 2. Asialaiseen ja 3. Amerikalaiseen Wenäjänmaahan. Yhteenluetut tekewät nämät 375,000 neliskulmasta peninkulmaa, *) joilla asuu 66 miljonia ihmisiä, jotka puhuwat 40 erilaista kieltä.

Europalaisen Wenäjänmaan rajoilla on: pohjassa Rutjan Meri ja Norja, lännessä Norja ja Ruotsi, Itä Meri, Preussi ja Itäwaltakunta; etelässä Turkinmaa, Musta ja Assowin Meri; idässä Asia. Tätä on 76,000 neliskulmasta peninkulmasta ja siinä asuu 54 miljonia ihmisiä.

---

*) Kaikki tässä sattuwat peninkulmat owat luetut Maantietomitan jälkeen, ja 15 täänkaltaista peninkulmaa tekee 10⅔ Ruotsin peninkulmaa. Ainoastaan Skandinawiata mainitessamme olemme luulleet olewan sweliamman pitää tawalliset Ruotsalaiset peninkulmat.

§ 2. Wuoria. Järwiä. Wirtoja.

Uralin wuoret, juoksewat aina Rutjan Merestä lähtien, etelään lähemmäksi Kaspin Mertä Asiassa, ja owat pitkältä Asian ja Europan rajana.

Waariin otettawat Järwet owat: 1. Laatoka, isoin koko Europassa, 175 wirstaa pitkä ja 105 wirstaa leweä, 2. Onega, 3. Bjeloosero, 4. Peipus, 5. Ilmen ja 6. Imandra Lapinmaassa. Merkillisimmat wirrat owat: 1. Wolga, joka on 3077 wirstaa pitkä ja juoksee Kaspin Mereen; 2. Don ja 3. Dnieperi, joka on 2000 wirstaa pitkä, juoksewat kumpikin Mustaan Mereen; 4. Dyyna, juoksee Lihwin eli Riigan Lahteen; 5. Dwina, juoksee Walkiaan mereen, ja 6. Newa, joka juoksee Laatokasta Suomen lahteen.

Pitkin wirtoja ja Kanawia pääsee kulkemaan läpi koko Wenäjänmaan, nimittäin: 1. Kaspinmerestä Itämereen, 2. Kaspinmerestä Walkiaanmereen ja 3. Mustastamerestä Itämereen *).

*) 1. Kaspinmerestä Itämereen on kolme tietä: A) Pitkin Wolgaa ja sen haaraa Twertsaa, josta Kanawa (Wischneiwolotschok) wiepi Ilmen järween päin juoksewien wesien kautta, Ilmestä Laatokaan juoksewaan Wolchowin wirtaan ja pitkin Laatokan kanawaa ja Newan wirtaa Pietariin. B) Pitkin Wolgaa ja sen haaraa Mologa, Tihwinan kanawan kautta, Tihwinan jokeen, joka juoksee Laatokaan. C) Pitkin Wolgaa ja sen haaraa Schekssaa, Bieloioseron ja Maarian kanawan kautta Onegan järween ja sieltä pitkin Swirr nimistä wirtaa Laatokaan.

2. Kaspin merestä Walkiaan mereen, pitkin Wolgaa ja sen haaraa Kama nimeltä, josta Katarinan kanawan kautta pääsee Dwinan wirtaan ja pitkin sitä Arkangeliin.

§ 3. Maan jakaus. Kaupunkia.

Europalainen Wenäjänmaa jaetaan 6:teen pääosaan: Läns-Wenäjä, Pohjais-Wenäjä, Keski- eli Suur-Wenäjä, Itä-Wenäjä, Ala-Wenäjä ja Etelä- eli Uus-Wenäjä, ja 48 Guberniin eli Lääniin.

Läns-Wenäjä, läntinen puoli Wenäjän maasta, Preusin ja Puolan rajaan asti; tähän kuuluu Inkerinmaa, Laatokan, Suomenmaan ja Peipusjärwen wälillä, Wironmaa, rantamaa länspuolella Peipusjärwestä juoksewa Narowan jokea, Lihwinmaa, Riigalahden rantamaa, Peipusjärwestä idässä ja Dynan wirtaan lännessä, ja Kuurinmaa, niemimaa Itämeren ja Riigalahden wälissä. Merkillisimmiä kaupunkia owat: Pietari, kahden puolen Newa jokea, on koko Waltakunnan pää- ja hallitus kaupunki, Europan suurimmia ja kauniimmia kaupunkia, ulkokaupan pääpaikka; siinä on 104 kirkkoa, 476 tuh. asuj. Tästä kulkee rautatie Moskowaan. Kronstadti, Newajoen suussa saarelle rakettu, jossa on wahwa sotawarustus ja sotalaiwaston hamina. 50 tuh. asuj. Rewali, Suomenlahden rannalla, Helsingin wastapäätä; siinä on sotawarustus ja sotalaiwaston hamina; 11 tuh.asuj. Riiga, lähellä Dyna wirran

---

3. Mustasta merestä Itämereen pitkin Dnieperin wirtaa ja sen haaraa Beresina nimeltä, josta järwien ja kanawien kautta pääsee Dynan wirtaan ja pitkin sitä Itämereen.

4. Arkangelista Pietariin kuljetaan pitkin Dwinan wirtaa ja sen haaraa Suchona nimeltä, Kubinskoi järween, josta Alexanderin kanawan ja Bjeloioseron kautta pääsee Onegan järween.

suuta, Lihwinmaan pääkaupunki ja Waltakunnan toinen pääpaikka Itämeren rannalla, 71 tuh. asuj. Wilna, Wiliajoen warrella, wahwa kauppakaupunki, 50 tuh. asuj. Kiew, Dnieperi wirran warrella, Wenäjän waltakunnan wanhin pääkaupunki; siinä on suurin ja kuuluisin Luostari Wenäjällä, 44 tuh. asuj.

Pohjais-Wenäjä sisällänsä pitää kolme pohjaisinta läänia (Gubernia): Arkangelin, Aunuksen ja Wologdan läänit. Merkillisiä kaupunkia: Arkangeli, lähellä Dwina eli Wienajoen suuta, pohjais Wenäjän wanhin kaupunki ja Rutjanmeren kaupan pääpaikka, 11 tuh. asuj. Solowetski, kuuluisa Luostari saaressa Walkiameressä.

Keski- eli Suur-Wenäjä, keskimäinen osa Wenäjänmaasta; sisällänsä pitää 18 Lääniä. Merkillisimmiä kaupunkia; Moskowa, Europalaisen Wenäjänmaan keskellä, Waltakunnan entinen pääkaupunki, on Keisarin kruunaus kaupunki ja sisällisen kaupan pääpaikka; tässä on 263 kirkkoa, 900 katua ja 380 tuh. asuj. Tweri, Läänin pääkaupunki, Wolgan warrella Twertsaajoen suussa, wahwa wapriki ja kauppakaupunki; tästä kulkewat alukset paraastansa Ala-Wolgasta Pietariin, 17 tuh. asuj. Jaroslawi, Läänin pääkaupunki, Wolgan warrella, wahwa kauppa ja kuuluisat palttina waprikit, 33 tuh. asuj. Kostroma, Läänin pääkaupunki Wolgan warrella, kaunis kaupunki monella nahka ja palttina waprikillä, 12 tuh. asuj. Tula, Läänin pääkaupunki; tässä on suurin kiwäärin wapriki Wenäjällä ja kuuluisa kilpa-ajo seura, 50 tuh. asuj.

Ala=Wenäjä, maa molemmin puolin Wolga-wirran alapuolta; sisällänsä pitää 5 Lääniä. Merkillisimmiä kaupunkia: Nisbnii Nowgorod, Okaa ja Wolga wirran yhdistyksessä, Läänin pääkaupunki; paraita kauppakaupunkia Wenäjällä. Tässä pidetään suurimmat markkinat koko Europassa. 27 tuh. asuj. Saratow, Läänin pääkaupunki Wolga wirran warrella, wahwa ja rikas kauppakaupunki. 42 tuh. asuj. Kasan, Wolgan warrella, Läänin pääkaupunki; wahwa kauppa= ja wapriki=kaupunki; erinomattain owat werka, nahka, sahwiani ja saipua waprikit kuuluisat. 50 tuh. asuj. Astrakan, lähellä Wolga wirran suuta, Läänin pääkaupunki ja Kaspin meren kaupan pääkaikka. Likellä kaupunkia on paras kalanpyyntö paikka Wolgassa ja Kaspin meressä. 45 tuh. asuj.

Itä=Wenäjä, Urali wuorella ja sen länspuolella, sisällänsä pitää kaksi Lääniä. Tässä owat Wenäjän rikkaammat rauta= ja waski=kaiwannot. Merkillisimmiä kaupunkia: Permi, Läänin pääkaupunki, rikkailla rauta= ja waski=kaiwannoilla. 10 tuh. asuj. Orenburgi, Läänin pääkaupunki, pitää wahwaa kauppaa Asialaisten kanssa; wahwalla sotawarustuksella. 12 tuh. asuj.

Etelä=Wenäjä, rantamaa pohjaispuolella Mustaa merta, sisällänsä pitää 3 Lääniä, paitsi Donskin Kasakkien maa, Don=wirran alapuoli, ja Bessarabia, maa Donau= ja Pruth=wirran wälissä. Etelin kaikista on niemi=maa Krim eli Tauria, joka sentähden myös on lauheempi ja hedelmällisempi muita paikkoja Wenäjällä. Merkillisemmiä kaupunkia: Odessa, Wenäjän kaupan pääkaikka Mustan meren rannalla; tästä wiedään paljon

eloa ja karjantuottamia ulkomaille. 73 tuh. asuj. Cherson, Dnieperi wirran suussa, Läänin pääkaupunki. 30 tuh. asuj. Nowo Tscherkask, Doni-wirran warrella, Donskin kasakkien pääkaupunki. 18 tuh. asuj. Sewastopoli, Krimin niemimaalla, sotalaiwaston pääpaikka Mustassa meressä, paraita satamia maan päällä, ja kuuluisa sotawarustus. 40 tuh. asuj.

§ 4. Maan laatu. Kauppa. Waltakunnan asetukset.

Suurin osa Europalaista Wenäjätä, on awara tasamaa jossa siellä ja täällä on joku mäki. Maan laatu on tässä lawiassa waltakunnassa sangen waihettelewa; läntisen Wenäjän etelä-puoli on parhaasta päästä awaroita, wedettömiä jäkälä-kankaita; keskiset ja eteläiset osat owat sangen kaswawia, ja pohjaiset ja itäpohjaiset owat enimiten metsiä ja soita. Ilma on kyllä puhdas ja raitis, mutta hywin epätasainen, niin että eteläisimmissä maanpaikoissa on etelä-Frankriikin kuumuus, ja pohjaisimmissa taas niin kowa pakkainen, että eläwä hopia jähmettyy ja taotaan.

Kauppa on lawia ja muualle wiedään: eloa, talia, hamppua (parasta koko Europassa), pellawasta, nahkaa, rautaa, nahkoja j. n. e.

Muualta tuodaan: wiiniä, suolaa, kaloja, silkkijä, wapriiki- ja siirtolais-tawaroita.

Hallitusmuoto on yksiwaltainen, ja hallitusistuin perittäwä. Keisarin lyhyin ja tawallisin nimi on: kaikkein Wenäläisten Itsewaltias. Wapaasukua taikka Aatelia on sangen paljo ja rikasta. Papis- ja Porwari-säädyillä owat suuret

edut rikkauteen; talonpojat jaetaan Kruunun ja herrain talonpoikiin.

Uskon oppi on Greekkalainen Katoliikin, waan kaikilla muillakin uskolaisilla on täydellinen wapaisuus pitää Jumalanpalwelustansa. Walaistus ja nuorunden opetus nousewat rotowasti.

Sotawoima maalla on wähillensä milliona miehiä, ja merellä 300 isompia ja pienempiä aluksia.

Wenäjän waltakuntaan kuuluwat myös Suur Ruhtinaanmaa Suomi ja Kuninkaanwaltakunta Puola.

Suur Ruhtinaanmaa Suomi.

§ 1. Rajat. Muoria. Wesiä.

Suur-Ruhtinaanmaan Suomen rajoihin koskewat: pohjassa Lappi, idässä Wenäjänmaa (jossa Arkangelin ja Aunuksen Läänit, niinmyös Laatokan meri ja Inkerinmaa tapaawat), eteläsä Suomen Lahti ja lännessä Pohjan Lahti ja Ruotsi. Tätä waltakuntaa wastaan owat rajana Torneon ja Muonion joet. Waan jos Suomen piiriin luetaan Lapinmaa, joka sen kanssa on yhdistetty, niin wetääksen raja pohjassa ja luoteessa pitkin Lapintunturia ja Tenon jokea aina Norjaan asti.

Suomen pituus pohjasta etelään on 154 peninkulmaa eli 1080 wenäjän wirstaa, (josta Lapinmaa ottaa noin 15) ja leweys idästä länteen, Ahwenanmaan ja ympärillä olewan saareston luettua, 45 ja 112 peninkulman wälillä. Laweus on, Lapin kanssa 6,844 nelik. penink. Lapinmaa, erikseen luettuna, on noin 900 penink. lawea.

Siitä wuoristosta, joka on Ruotsin ja Norjan rajana, eroitaksen Torneon Lapissa wahwa selkonen etelään, ja inoksee läpi suuren osan Suomea. Tämän johto on pohjasta etelään, siksi kunne pääselkä, Maanselkä nimeltä, joutun Wesijakoon Padasjoen pitäjässä, josta se kääntyy lounaan, läntiseen ja wiimein luoteiseen suuntaan, Hollolaan, Janakkalan ja muiden pitäjien läpi Eurajoen kappeliin, Luwiaan, jossa se wihdoin etelä-puolella Porin kaupunkia, wähitellen katoaa meren rantaa wasten. Tästä pääselästä eroaa usiampia pienempiä haaroja, joista yksi juoksee Pyhäjärwestä Jinsalmen, Kuopion, Piekſämäen ja muiden pitäjien kautta Lappeenrantaan; toinen Hausjärwen kappelista loppuu wasta Hankoniemessa (Hangöudd) j. n. e. Maanselkä eroittaa Pohjanmaan toisista maakunnista itäpuolella, ja tekee muusta Suomesta eroitetun alawan, joka eteläsſäkin on suljettu Soinin kappelista saman maan selän länteen kulkewalta siwuhaaralta.

Kaikki ne wesijoukot, jotka alkawat Maanselän länspuolella, juoksewat Pohjan Lahteen, ja ne, jotka alkawat sen itä- ja eteläpuolella, juoksewat suoraan, taikka Latokan kautta Suomen Lahteen, waan Wesijaon järwi, keskellä Maanselkää, jakaa wetensä näihin molempiin laksiin, josta se on nimensäkin saanut.

Suomenmaa on täynnä isompia ja pienempiä jokia ja järwiä, jonkatähden se on saariston näköinen, kylwetty lukemattomilla saarilla ja luodoilla; järwet taas owat yhdistetyt keskenänsä wirroilla, jokiloilla taikka kapeilla salmilla, joissa on koskia ja putouksia. Kaikki nämät ja rikas moni-

naisuus pistäwiä niemiä, korkeita wuoria ja metsikko rantoja tekewät yhteen, että maassa on mitä kauniimmia näkymyksiä ja ihanoita paikkoja. Suomen isoimmat wirrat owat: Taana-joki (joka on luote raja Norjaa wasten); Torneon-joki, nykyinen waltaraja; Kemi-joki; Oulun-joki; Kyrö-joko; Kokemäen-joki; Kymi-joki, entinen waltaraja; Wuoksen-joki, joka ½ peninkulmaa juostuansa Saimasta tekee Imatran kuuluisan putouksen, j. m.

Järwista owat waariin otettawia: Oulunjärwi; Kallawesi; Pielisjärwi; Höytiäinen; Oriwesi; Pyhäjärwi; Haukiwesi; Räsijärwi; Roine; Mallaswesi; Päijäne; Saima; Laatoka, j. m.

§ 2. Maan Jakaus.

Suomenmaa on jo wanhuudesta ollut jaettu. 7 maakuntaan, jotka owat: A. Pohjanmaa; B. Oikea Suomi taikka Turunmaa ynnä Porin Läänin kanssa; C. Ahwenanmaa, ympäri olewien saarien kanssa; D. Häme; E. Uusmaa; F. Sawo; G. Karjala.

A. Pohjanmaahan, ynnä Kainuunmaan kanssa koskewat: pohjassa Lapinmaa, idässä Arkangelin Lääni, Sawo ja pohjaisin Häme, eteläsä Porin Lääni, ja lännessä Pohjan-Lahti ja Ruotsi.

B. Oikeaan Suomeen taikka Turunmaahan, johon myös kuuluu Porin Lääni eli Satakunta, koskewat: pohjassa Pohjanmaa, idässä Häme ja Uusmaa, eteläsä Suomen ja lännessä Pohjan Lahti.

C. Ahwenanmaa, suuri luoto, jonka ympä-

rillä on lähelle 100 isompaa ja pienempää saarta, Pohjan Lahden suussa.

D. Hämeeseen koskewat: pohjassa Pohjanmaa ja Sawo, idässä Sawo, eteläsfä Uusmaa, ja lännessä Turunmaa ja Pohjanmaa.

E. Uuteenmaahan koskewat: pohjassa Häme, idässä Karjala, eteläsfä Suomen Lahti ja lännessä Turunmaa.

F. Sawoon koskewat: pohjassa Pohjanmaa, idässä ja eteläsfä Karjala, ja lännessä Häme ja Pohjanmaa.

G. Karjalaan koskewat: pohjassa Pohjanmaa, idässä Aunuksen Lääni, Laatokan-meri ja Inkerinmaa, eteläsfä Suomen lahti, ja lännessä Uusmaa ja Sawo.

Siitä ajasta kuin maa oli kahden waltakunnan alla, on sen jakaus Wanhaan (taikka Wenäläisen) ja Uuteen Suomeen tullut yhteisesti harjoitetuksi. Edellisellä nimellä merkitään se osa, joka oli Wenäjän alla asti wuoteen 1743; jälkisellä muuta maata. Niinmyös pidetään Ruotsin Karjalata nimenä sillä osalla tästä maakunnasta, joka sotilakossa edellänimitettynä wuonna jäi Ruotsille.

Sisällisen hallituksen suhteen on maa jaettu 8 Lääniin: 1. Oulun ja Kajanin; 2. Waasan; 3. Turun ja Porin yynä Ahwenanmaan kanssa; 4. Uudenmaan; 5. Hämeenlinnan; 6. Mikkelin; 7. Kuopion, ja 8. Wiipurin Lääniin.

1. Oulun ja Kajaanin Lääni.

Tämä lääni on pohjaista Pohjanmaata yynä Kajaanin kanssa, niinmyös Suomen Lappi, ja

sisällänsä pitää 5 kihlakuntaa: Kemin, Oulun, Kajaanin, Salon ja Lapin kihlakunnat. Läänin wäkiluku nousee noin 157 tuh. henkeen. Asujamet owat Suomalaisia perijuureltansa, kieleltänsä ja tawoiltansa; on myös Lappalaisiakin. Kaupunkia:

Torneo, saarella Torneon wirran suussa, sai wapaisuuksensa wuonna 1621; waan haastetaan kirkon jo wuonna 1350 tähän wihityksi Upsalan Arkki-piispalta. Torneo on kajkista Suomen kaupungista pohjaisin ja sillä on wapaisuus käydä kauppaa ulkomaalla, waikka tämä jo on wajoamassa. Muualle wiedään paraastaan lohia, woita, terwaa, pölkkyjä, lautoja ja lapin tawaroita, joista isoin osa kuljetetaan Tukhulmiin. Asujanten luku on 600 henkeä.

Oulu, Oulun joen suussa, merikaupunki: jossa läänin Maanherralla on istuin, tekee Turun ja Helsingin rinnalla, kaikista Suomen kaupungista laweampaa kauppaa. Perustettiin wuonna 1605. Wiepi muualle samaa tawaraa kuin Torneo. Waprtikistä ei ole wielä minnekkään. Kaupungissa on Koulu, asetettu wuonna 1639, Kirjapaino ja Talouden-seura. Asujanten luku on 5700 henkeä. Kajaani, Paltamon pitäjäässä, wähäinen maakaupunki, perustettu wuonna 1650. Koiwukosken warrella. Asujamia on 500 henkeä. Nämät elätteleksen enimmiten karjan kaitsemisella ja maanwiljelemisellä. Saarella koskessa oli ennen Kajaanin linna, joka nyt jo on häwinnyt.

Braaben taikka Salosten kaupunki, Salon kihlakunnassa, merikaupunki, perustettu wuonna 1649, merenlahden rannalle; tässä on 2300 asuj. ja ei huono kauppa.

Tämän läänin alle kuuluu myös Kemi ja se osa Torneon Lapista, joka on Wenäjän wallan alla. Lapissa ei ole yhtäkään kaupunkia. Tämä osa Lappia on jaettu kahteen lawiaan pitäjäässen, Sodankylään ja Utsjokeen, ynnä niiden alla olewien kappelien kanssa, asutut muuttelewilta Lappalaisilta. Suomalaisia siirtolaisia on kuitenkin asettauneet monin paikoin ja alkaneet wiljellä maata niin paljo kuin luonnon kowa laatu on myöden antanut.

2. Waasan Lääni.

Sisällänsä pitää melkeen koko eteläisen Pohjanmaan ynnä 3 pitäjästä Hämettä, ja on jaettu 5 kihlakuntaan: Korsholman Pohjaisin, Korsholman Keskinen, Korsholman Itänen, Kuortaneen ja Laukkaan kihlakunta. Asujamet, joiden luku nousee noin 250 tuh. owat osittain Suomalaisia osittain myös jälkisiä Ruotsalaisista siirtolaisista, jotka wanhaan aikaan owat asettauneet pitkin meren rantaa. Kaupungit owat:

Kokola, perustettu wuonna 1620, merikaupunki, meren lahden rannalla, tekee wahwaa kauppaa ja merenkulkua; tässä on muutamia pienempiä wapriikia. Pohjanmaalta ja Sawosta käywät talonpojat tässä myymässä maatawaroitansa. Asujamia on 2400 henkeä.

Pietarsaari, merikaupunki jossa on sowelias hamina, wahwa kauppa ja pienempiä wapriikiä. Asujanten luku on 1520 henkeä. Kaupunki on perusteltu wuonna 1653 Jaakko de la Gardien leskeltä Ebba Braahelta, ja sai nimensä (Ruotsiksi Jakobstad) hänestä.

Joensuun kaupunki taikka Uus=Karleby merikaupunki, Lapua=joen=suussa, peninkulma mereltä. Perustettu wuonna 1614, sai tämä wapaisuuksensa 1620, josta sen ikä tawallisesti luetaan. Wuodesta 1648 oli tämä kaupunki jonkun ajan Maaherran istuinna. Muualle wiedään tawallisia maansaaliita; köyhemmät kaupunkilaiset elätteleksen kalastamalla. Asujanten luku on 1150 henkeä.

Waasa, wuonna 1611 perustettu merikaupunki, teki wahwaa kauppaa, waikka hamina oli peninkulman päässä; siinä oli Maaherran ja Howioikeuden istuin, mutta kaupunki palo perinpohjin wuonna 1852 ja sen sijaan perustettiin w. 1855 uusi kaupunki:

Nikolain kaupunki likemmäksi meren rantaa, noin puolen peninkulmaa länteen päin Waasasta.

Kaskinen (Kyperäsaari), wuonna 1783, Korsholman eteläisessä kihlakunnassa perustettu merikaupunki, meren saaressa, jolla on kaunis sia ja warsin hywä hamina; tekee pientä kauppaa. Asujamia on 730 henkeä.

Kristiina, jolla on hywä ja mukawa hamina, niinmyös wahwa puukalujen ja karjan laiwatos. Asujanten luku on 2400 henkeä. Perustettu 1649.

Jywäskylä, perustettu w. 1737 Päjänän pohjaiseen päähän, on wasta alottawa. 587 asuj.

8. Turun ja Porin Lääni yhnä Ahwenanmaan kanssa.

Tämän alle kuulun pieni osa eteläistä Pohjanmaata, suurin osa Satakuntaa ja koko Ahwenanmaa. Tämä pidetään tawallisesti olewan kol=

mesta pääosasta, kuin owat: Oikea Suomi eli Turunmaa, Satakunta eli Porin Lääni ja Ahwenanmaa. Kihlakuntia on 10: Ylä-Satakunnan Yläpuolen, Ylä-Satakunnan Keskinen, Ylä-Satakunnan Alapuolen, Ala-Satakunan, Wehmaan, Mynämäen, Maskun, Piikkiön, Halikon ja Ahwenanmaan kihlakunta. Asujamet owat Suomalaisia, mutta Turun saaristossa ja koko Ahwenanmaalla Ruotsalaisesta suwusta, jotka myös owat pitäneetkin ruotsin kielen ja tawat. Wäkiluku tekee 292 tuh. henkeä.

Tammerkoski, maakaupunki, Messukylän pitäjäässä, Satakunnassa, perustettu wuonna 1779, wirran warrella, joka yhdistää Näsijärwen ja Pyhäjärwen wedet, sai wuonna 1821 wapaakaupungin oikeukset sekä ulko- että koto-maisille wapriikiläisille, käsityöläisille ja porwarille, jotka tähän asettauwat, niinmyös wapaisuuden kaikista kruunun weroista ja wähentämättömän sallimuksen, kaikissa paikoissa myydä töitänsä. Siinä on paperin teko, puuwilla wapriiki j. m. ja 3200 asuj.

Pori (Ruotsiksi Björneborg), merikaupunki Kokemäen joen warrella, Ulwilan pitäjäässä, jonka nimenkin tämä ennen kantoi, on Suomen wanhimmia kaupunkia, jonka perustusaikaa ei taita tarkoin määrätä. Nykyiseen paikkaansa, kuninkaan entiselle Pori-nimiselle moisio maalle, muutettiin se wuonna 1558. Kaupunki tekee ei warsin huonoa ulkomaan kauppaa laudoilla, pölkyillä, terwalla ja ruokawärkillä. Se palo perinpohjin w. 1852, mutta rakennetaan entiselle paikalle. Siinä on koulu, Kirjapaino ja asujamia 6200 henkeä.

Rauma, aiwan wanha kaupunki oikeassa Suomessa meren rannalla, sai jo wuonna 1441 wapaisuuksensa Ruotsin Kuninkaalta Ristolta; oli keskiaikana kuuluisa kaupaltansa ja kiitetyltä koulultansa, tuttu nimellä Collegium Raumense. Wuodesta 1830 lähtien on tällä wähentämätöin merikaupungin wapaisuus; wiepi muualle kaikenlaisia puukaluja, ja myypi maassa ison joukon rihma-pitsiä, joita tässä kudotaan warsin taitawasti, joka taitawaisuus on warmaan jäänyt siinä ennen olleesta nais-luostarista. Asujamia on 2340 henkeä.

Uuskaupunki, Uudenkirkon pitäjässä, perustettu wuonna 1617, sai wuonna 1830 wähentämättömän merikaupungin oikeuden. Wiepi muualle puukaluja, ja enimmiten puuastioita, niinmyös paljon willa- ja pellawas-kaukaita ja sukkia. Asujanten luku on 2900 henkeä.

Naantaali, hywin wanha ja luostaristansa kuuluisa, waan nykyjään aiwan wähäinen merikaupunki, jossa on hywä hamina; perustettiin w. 1443, tekee kauppaa enimmiten ruokawärkillä ja karjalla, paraasta päästä Tukhulmissa, ja on myös tuttu sukan-neuleeltansa, kuin warmaan tietään olewan perinnön luostareilta. Sukkia myydään osittain omassa maassa, osittain wiedään edellänimitettyyn kaupunkiin. Asujamia ei ole kuin 600 henkeä.

Turku, Aura-joen suussa, Suomen kuuluisin ja wahwin kaupunki (waikka sen ensimäistä alkua ei enää taita tarkoin määrätä), ennen pääkaupunki maassamme ja Suomen Akademian istuin. Jo ennen ja lopuksi wiimeisen palon jälkeen, wuonna

1827, muutettiin kaikki Turussa olewat yhteiset laitokset Helsinkiin. Turku on Maaherran, Howioikenden ja Arkki=piispan istuin, niinmyös on siinä Gymnasiumi, wihitty wuonna 1830, koulu ja merimiesten opetus. Ilman sitä on tässä Läänin lasaretti, Pipliä= ja Ewangeliumillinen=seura, toimitukset Suomen kirkonmenoa asettamaan, Suomalainen Huoneenhallitus=seura, kaksi Kirjapainoa, laiwan tekopaikkoja, kaksi werka ja usiampia muita wapriikiä, j. n. e. Tämä kaupunki oli ennen Suomen paras kauppapaikka. Asujamia on 15,980 henkeä.

Niemellä Aurajoen suussa, on, heti kaupungin wieressä, Turun wanha linna, ennen niin kuuluisa Suomen Historiassa.

Tähän lääniin kuulun myös Ahwenanmaan iso luoto ja sen ympärillä olewat pienemmät saaret. He sisällänsä pitäwät 8 emäkirkkoa ja 7 kappelia. Asujamet elättelekseen kalastamisella, hylkeen pyydöllä, ja laiwattawat Tukhulmiin polttopuuta, jonka he saawat Pohjan lahden ranneilta. Niinmyös käywät he wuorous=matkoissa Suomen ja Ruotsin haminain wälillä. Wäkiluku nousee noin 15,000 henkeen. Ahwenanmaalla ei ole yhtäkään kaupunkia, waan sotiwarustuksen rakennus Bomarsundissa.

4. Uudenmaan Lääni.

Ennen yhdistetty Hämeenlinnan läänin kanssa, eroitettiin tämä siitä Suomen läänien asettamisessa (wuonna 1831), ja sisällänsä pitää Uudenmaan ja jonkun osan Hämettä. Lääni on jaettu 4 kihlakuntaan: Raseporin Läntinen, Raseporin Itäinen, Helsingin ja Pernon kihlakunta. Asukkaat Hämeen osassa owat Suomaliasia; waan

Undessamaassa owat he osaksi Ruotsalaisesta suwusta ja puhuwat Ruotsin kieltä. Heidän lukunsa on 160 tuh. henkeä. Kaupungit owat:

Eiknäsi, wanha merikaupunki, waikka sen ikää ei taita tarkoin sanoa. Jo neljännessätoista wuosisadassa nähdään siitä mainittawan. Tämän asujamet käywät wähäistä kauppaa enimmiten Saksanmaalla. Heidän lukunsa on 1440 henkeä.

Lähellä Eiknäsiä on Hankoniemi, eteläisin niemeke Suomen Lahdessa, jossa on pieni sotawarustus, ynnä warustuswäen kanssa.

Helsinki, Undellamaalla, meren lahden rannalla, jossa on sangen hywä satama: tämä on Suomenmaan pääkaupunki ja Kenraali-Kuwernöörin, Maaherran ja koko Suur-Ruhtinaskunnan sisällisen hallituksen istuin. Tähän muutettiin Keisarillinen Suomen Senaatti ynnä muiden siihen kuuluwien toimitusten kanssa, wuonna 1819, niinmyös Suomenmaan Akademia (nyt Keisarillisen Aleksaderin Uniwersitetin Suomessa nimellä) wuonna 1828. Undesta rakennettuna palon jälkeen wuonna 1809, on Helsingissä monta kaunista rakennusta, ja se on kauniin kaupunki koko maassamme. Tässä on koulu, merimiesten ja wenäläissotamiesten opetus, wiisi Kirjapainoa ja joita kuita pienempiä wapriikiä. Wäkiluku ja kauppa owat hywin kohonneet, myös Akademian sinne siirrettyä, ja asujanten luku on 16,400 henkeä.

Kaupungin haminaa warjelee siitä ½ peninkulmaa loittona olewa luja Wiaporin sotiwarustus, perustettu wuonna 1749 seitsemälle saarelle. Paitsi warustuswäkeä, on siinä asujamia 1,300 henkeä.

Porwo, wanha kaupunki, rakettu, uskomattoman ilmoitukſen jälkeen, wuonna 1346, taikka wiimeistäänkin wiidennentoista wuoſiſadan aluſſa. Kaupunki ſai (ynnä Rauman, Uudenkaupungin ja Eiknäſin kanſſa) wuonna 1830 täydelliſen merikaupungin wapaiſuuden: on Piiſpan ja Gymnaſiumin istuin, ja ilman ſitä on ſiinä Kirjapaino, jonkunlainen ulkokauppa kaikenlaiſilla maatawaroilla ja kankailla. Aſujamia on 2,950.

Lowiiſa, merikaupunki, perustettu wuonna 1745, ja kutſuttu Kuningattaren Lowiiſa Ulrikan nimellä. Sen ulkokauppa on wähäinen, ja aſujanten luku 2700 henkeä. Kaupungiſſa on koulu, ja oli yhteen towiin määrätty Maaherran istuimekſi. Peninkulman pääſſä Lowiiſasta on Swartholman ſotawarustus, meren ſaareſſa.

5. Hämeenlinnan Lääni.

Siſälläuſä pitää ſuurimman oſan Hämettä, ja pienen oſan itäistä Satakuntaa. Siinä on 5 kihlakuntaa: Ylä-Hollolan, Ala-Hollolan, Ylä-Sääksmäen, Ala-Sääksmäen ja Satakunnan kihlakunta. Aſukkaat owat Suomalaiſia kielelleen, tawoille ja elämälleen, ja heidän lukunſa tekee 152 tuh. henkeä.

Hämeenlinna, perustettu wuonna 1650, waan 1778 muutettu nykyiſelle ſallenſa, on ainoa kaupunki koko läänisſä, järwen rannalla maan keskeſſä, Maaherran istuin. Siinä on koulu ja aſujamet elätteleksen enimmiten maanwiljelemiſellä ja käſityöllä. Kaupunkia paloi enemmän kuin kaksi kolmattaoſaa 14 päiwänä Syyskuuta wuonna 1831;

waan nyt on se uudesta somasti rakettu. Wäkiluku nousee 2580 henkeen.

Kaupungin wierellä on wanha Hämeenlinna, ennen Kronopori ja sitte Hämeenlinna: siinä ei ole nyt enää sotawarukkeita.

6. Mikkelin Lääni.

Kutsuttiin (wuoteen 1831 asti) Kymmenengårdin (Kymikartanon) läänikſi, jonka nimen se sai muinoisesta kuninkaan moisiosta Kymmenegård, joka on Kymi wirran toisen haaran warrella. Tämän läänin alla kuuluu pieni osa itäpohjaista Hämettä, osa keskistä ja koko eteläpuoli Sawoa. Kihlakuntia on 4: Rantasalmen, Juwan, Mikkelin ja Heinolan kihlakunta. Asujamet owat Suomalaisia ja heidän lukunsa on 148 tuhatta henkeä.

Heinola, kahden järwen wälissä, Heinolan kappelissa, itäpohjaisessa Hämeessä, maan asukkailta myös kutsuttu Iyrängökſi, sen kylän nimellä, jonka maille tämä rakettiin. Oli aina wuoteen 1842 asti, Maaherran istuin. Asujanten luku nousee 970 henkeen.

Mikkeli, perustettu wuonna 1838, on Maaherran ja Läänin hallituksen nykyinen istuin. Asujamia noin 560 henkeä.

Sawonlinna, Haukiweden ja Saiman wälissä, on wanha sotiwarustus, perustettu wuonna 1475 ja ennen Olausporikſi kutsuttu. Kaupungissa on koulu ja asujamia noin 840 henkeä.

7. Kuopion Lääni.

Ennen Sawon ja Karjalan Läänikſi nimitetty, sisällänsä pitää pohjaispuolen Sawosta ja Ruotsin

Karjalan: jaettu 6 kihlakuntaan: Pielisjärwen, Ilomantsin, Liperin, Jinsalmen, Kuopion ja Rautalammin kihlakunta. Asujamet owat kaikki Suomalaisia, ja heidän lukunsa luetaan 196 tuh. hengeksi.

Kuopio, Kallaweden rannalle wuonna 1776 perustettu maakaupunki, Maaherran ja Piispan istuin. Asukkailla on täydellinen elatus- ja kauppawapaus, ja eläwät maanwiljelemisestä ja käsitöistä. Tässä on 5 Koulua, Gymnasiumi, Kirjapaino ja 3000 asuj.

Joensuu, Pielisjoen suussa, Liperin pitäjässä, perustettu wuonna 1848. 400 asuj.

8. Wiipurin Lääni.

Taikka Wanha Suomenmaa, sisällänsä pitää sen osan Karjalaa ja Sawoa, joka jo ennen Haminan rauhaa (wuonna 1809) oli Wenäjän alla. Lääni on jaettu 9 kihlakuntaan: Kymin, Rannan, Lappiweden, Jääsken, Äyräpään, Käkisalmen Eteläinen, Käkisalmen Keskinen, Sortawalan ja Salmin kihlakunta. Asujamet owat suurimmaksi osaksi Suomalaisia, waan heidän sekaan on myös joku määrä Saksalaisia ja Wenäläisiä asettauneet. Wäkiluku nousee 273 tuh. henkeen.

Kaupunkia ja muita merkillisiä paikkoja owat: Hamina, niemellä Suomen lahdessa, merikaupunki ynnä kadden pienen esikaupungin, taikka lopotan kanssa. Tätä kutsuttiin ennen Wehkalahdeksi, waan sai nykyisen nimensä (Ruotsiksi Fredrikshamn) Ruotsin Kuninkaalta Fredrikki 1:seltä, wuonna

1723, sitte kuin sen warustaminen oli wähää ennen aljettu. Tähän muutettiin, wuonna 1821, Suomen Kadetti-koulu Haapaniemestä, ja kaupungissa on ilman sitä koulu ja muita pienempiä oppilaitoksia. Kauppaa käydään metsän tuottamilla, ja asujamia on 3360 henkeä.

Kymi-joen itäisen haaran warrelle on rakettu pieni sotiwarustus, jolla on Kymi nimenä, ja ½ penink. siitä on Ruotsinsalmi, joka edellisessä Suomen sodassa tuli niin kuuluisaksi; nykyjään lujasti warustettu sotalaiwojen hamina. Lähellä olewalle Kotkan saarelle on rakettu amirali huoneita, kirkkoja, siukka-huoneita j. n. e.

Wiipuri, Maaherran istuin, hywin warustettu merikaupunki, rakettu kahdelle saarelle sywään pistäwässä meren lahdessa. Kaupunki on perustettu wuonna 1293, oli ennen Piispan, ja wiimeksi korkeimman Kirkollisuushallituksen istuin. Nyt siinä on Gymnasiumi, koulu, ja kaksi naisten opetusta, kaksi Kirjapainoa j. n. e. Se on läänin parhain kauppapaikka ja laiwattaa wahwasti kaikenlaista metsän tuottamaa. Ulkopuolelle kaupunkia on rakettu kaksi esikaupunkia, ja asukkaat, luwulleen 8365 henkeä, owat Suomalaisia, Wenäläisiä ja Saksalaisten ja Ruotsalaisten jälkeisiä.

Taawitti, Luumäen pitäjässä, oli määrätty raja-warustukseksi, waan siitä arwelluksesta ei tullut mitään, ja kuin tässä ei nyt ole warustuswäkeäkään, niin on paikka aiwan häwinnyt ja asumatoin.

Lappeenranta, Lappiweden rannalla, perustettu wuoden 1656 paikoilla, wähäinen maakaupunki. Asujamia on 1100 henkeä. Tässä on kuri-

tus=huone waimoille ja nykyisempään aikaan tähän on asetettu koulu.

Kaupunki on näköjänsä kuin esikaupunki lähellä olewalle saman nimiselle linnalle.

Lauritsala on lastaus paikka likellä kaupunkia, Saima kanawan pohjaisessa päässä.

Käkisalmi, hywin wanha kaupunki, lähellä Wuoksen suuta Laatokaan: tässä on pieni sotiwarustus, rakettu wuonna 1295 kahdelle saarelle wirrassa, niinmyös yksi pienempi koulu. Asujamia, osittain Suomalaisia osittain Wenäläisiä, on 1430 henkeä.

Konewitsan saarella Laatokassa, lähellä Käkisalmea, on Kreekkalainen miesluostari (monastira).

Sortawala, perustettu wuonna 1640, Laatoka=järwen pohjais=päähän Karjalassa. Asukkaat käywät wilkasta kauppaa Laatokaa myöden Pietarissa, jonne he laiwattawat woita, kalaa ja turkkinahkoja, ja tuowat sieltä jauhoja. Sortawalassa on koulu, ja talwella pidetään täällä markkinoita, joihin ympärillä olewaa maakuntaa kokou sangen paljo. Asujanten luku on 665 henkeä.

Neljä peninkulmaa tästä kaupungista on Laatoka=järwessä Walamon=saari, johon on rakettu Kreekkalainen mies=luostari. Tässä ennen pidetyt kuuluisat markkinat owat nyt poiskielletyt.

§ 3. Maan=laatu. Wiljat. Elatuskeinot. Wäkiluku.

Suomenmaa on luonnolta onnellisesti lahjoitettua maata, kaswawaa, hedelmällistä ja suurilla sisällisillä awuilla. Peltomaa on useimmin paikoin hywää ja tulokasta; suuri joukko soita on warsin

soweliasta wiljellä; niityt kaswawat yltäkylläisesti kaikenlaisia elättäwiä heinälajia; metsissä on wielä kyllin honkia, kuusia ja koiwuja sekä rakennus-aineiksi että kaluiksi ja polttopuiksi, niinmyös kaikenlaisia eläwiä; järwet ja wirrat owat kalaisia.

Sillä suurella alalla, jonka tämä Suur-ruhtinaanmaa ottaa, on kaikki tämä kuitenkin aiwan muuttelewaista. Kaswawin maa on Turun ja Porin läänissä, etelä-Pohjanmaassa ja Hämeessä, paitsi sen pohjaisimmitta puolitta. Sitte seuraa Sawo ja Karjala, ja huonointa on Oulun ja Kajaanin lääni, jossa hietakaukaat waihtuwat sywien soiden kanssa. Waan kuin korkiammalle nosnut maanwiljelyskeino on opettanut näistä wiimeksimainituista saamaan hywät riistat, ja muuttamaan ne kaswawiksi pelloiksi ja niityiksi, niin pidetään ne nyt woittona.

Ilma on arwattawasti sillä lawendella, jonka Suomenmaa ottaa, warsin epätasainen. Etelä-puolessa on se hywin lempeä, enimmiten pitkin meren rantaa ja saaristossa; pohjaispuolessa taas paljoa kylmempi. Edellisessä on yö kesäpäiwänseisomisen aikana, ainoasti neljän tunnin hämärä, kuitenkin niin walkea että aiwan hywin näkee lukea; jälkimäisessä on samana aikana melkeen alinomainen päiwä, waikka aurinko, paitsi pohjaisimmitta paikoitta, menee alas. Keskiluwuksi yli koko maan taitaa lukea talwen 7 kuukaudeksi, taikka Lokakuun keskeltä Toukokuun keskelle, jossa luwussa eroitus kuitenkin on aiwan suuri etelä- ja pohjaispuolien wälillä. Saaristossa Turun seudussa ja ympärillä olewissa tienoissa ottawat kewät, kesä ja syksy 7 kuukautta, kuin eiwät Kajaanissa, Tor-

neossa ja pohjaisissa tienoissa tee enempää kuin 4 kuukautta, ja pohjaisimmassa Lapissa ainoasti 3, waan sen siwulla owat kewät ja syksy hywin lyhyet, ja muutos talwesta kesään ja taas takaisin talween, tapahtuu melkeen aiwan yht'äkkiä.

Ennennimitetyssä osassa maata hyötywät aiwan hywästi usiammat eteläisemmät puun-lait, niinkuin tammi, olakoiwu, jalawa, saarni, wahtera, pähkinäpuu j. m., yli koko maan kaswawat petäjä, kuusi, koiwu, leppä, kataja, pihlaja, tuomi j. n. e. Hedelmäpuita, esimerkiksi: omena, päärona ja kirsimarja-puita kaswatetaan eteläpuolessa joka paikassa. Näistä kaswaa omenapuu Porin läänin ja Hämeen eteläpuolissa ja keski Karjalassa, waan kirsimarjat wielä pohjaisempana. Marjapensaat (niinkuin wiina-, siestari- ja pistomarjat) hyötywät pohjaisimmissakin tienoissa. Marjoja kaswaa joka laadusta: Mansikoita, wattuja, mustikoita, lakkoja ja mesimansikoita (pohjais-puolessa) on yltäkylla.

Ilma on sangen terweellinen, ja metsätienoot ja saaristot pidetään raittiina. Täällä luetaan yhden hengen kuolewan 40:stä, ja ylipäätään 5 lasta syntywän jokaisesta parikunnasta. Keskiluwuksi yli koko maan on otettu yhden hengen kuolewaksi 35:stä taikka 40:stä, ja 4 lasta syntywäksi joka awioliitosta; waan Rymättylän ja Taiwassalon pitäjissä, jossa kuolewaisuus luullaan olewan suurin, sanotaan yhden kuolewan 23:sta taikka 25:stä hengestä ja ainoasti 3 lasta syntywän parikunnasta. Suomenmaan koko wäkiluku nousee wähän yli yhden miljonan 600 tuh. hengen, taikka lähemmäksi 240 henkeä nelikulmaiselle peninkulmalle.

Kuitenkin on tämä wäkiluku erinäisillä tienoilla maassa jaettu warsin epätasaisesti. Niin on Oulun läänissä 52 henkeä nelik. peninк., Waasan läänissä 341, Turun ja Porin läänissä 599, Uudenmaan läänissä 685, Hämeen läänissä 445, Mikkelin läänissä 343, Kuopion läänissä 245 ja Wiipurin läänissä 350 henkeä nelik. peninк. Keskiluku wäen lisääntymiselle on wiidessätoista wuodessa ollut noin 18 ja 20 tuh. henkeä joka wuosi, Kreekan Wenäläis-seurakuntien kanssa.

Maamme elatuskeinosta on maanwiljelys ensimäinen. Täällä wiljellään hywin etuisasti ruista, ohraa, kauraa, wehnää, tattaria, rokkia (herneitä), papuja, kaalia, potaattia, naurista, pellawasta, liinaa (hamppua) j. n. e. Maamme erinäisissä paikkakunnissa saawat warsin epätasaisen jywäluwun kylwyn jälkeen riistoista; waan eiwät kylwäkkään yhtä tihiään. Häme, Sawo ja Karjala kylwäwät harwaan ja saawat korkian jywäluwun; heille ei ole kymmenennes jywä mikään hywä saalis. Turunmaa ja Uusimaa kylwäwät tihiään ja katsowat kymmenennen jywän sangen hywäksi. Muut elatuskeinot owat karjan kaitseminen, metsät, kalastaminen ja metsästäminen.

Suomalaiset myywät ja laiwattawat munalle paljo woita, lihaa, talia ja nahkoja; niinmyös lautoja, pölkkyjä ja rakennus-aineita, terwaa, kalaa ja jonkun wähän metsän-antamaa. Raudan teko on wuosi wuodelta ollut nousemassa. Meidän maassa on 18 masuunia, 30 kankiraudan paljaa ynnä 46 ahjon kanssa. Usiammat masuunat puhuwat wielä taikka Ruotsalaista taikka järwi ja hölmä-malmia; waan hywiä kaiwantoja on Tuorilassa, Sillbölessä,

Malmbergissä, Ojamossa, Wihiniemessä, Kulonsuomäellä j. m., joissa myös tehdään työtä rotowasti. Rautamalmit noin 20 muista paikoista owat koetellessa näyttäneet hywin hywiltä. Orijärwessä, Kiskon pitäjäässä on waski-kaiwanto, jonka malmi sulataan Koskisten, Kärkelän ja Fiskarin ruukissa. Hywänlaatuisia waskijuonia löydetään siellä ja täällä; waan ne hopiamalmit, joita paikka paikoin on hawaittu, saattawat olla niin wähäantoisia, että heitä ei ruweta tekemäänkään. Sahoja on ylämaassa suuri joukko. Lasiruukit, werka-wapriikit ja hienompien kankaiden kutomukset owat wuosittain enenneet. Erittäin on kehrusta ja palttina kutomuksia ahkeruudella harjoitettu, jonka siwulla talonpoikainen kansa, myypi suuren joukon karkiampia willa- ja pellawas-kankaita, niinmyös sukkia.

Wiimeisinä wuosina, hallituksen murheesta ja enimmiten hallituksen kustannuksella, toimitetut kosken-perkkaukset owat olleet suurihyötyiset maalle, kuin owat antaneet tilaa uusiksi niitty- ja peltomaiksi, ja myös senkin suhteen, että owat lauhentaneet ilman.

Suomen talonpoika elää ylipäätään hywin niukasti, ja myypi ennen tawaransa kuin itse nauttii niitä. Muuten owat Suomalaiset ahkerata, kestäwätä ja tekewätä kansaa, warustettu wahwoilla jäsenillä, ja elämälaadusta sekä ilmasta wahwistuneilla woimilla. Arwellaan heidän luontoonsa kuuluwan jonkun jylyyden: waan sen siwulle yhdistäwät he wakamielisyyden ja waaroissa ja hädissä koetellun urhoollisuuden, miehuullisen

innon sodassa ja uskollisuuden hallitsiaa ja esiwaltaa wastaan.

Siwistynempien kesken, jossa kansakäyminen on hälwittänyt jylyyden, on tämä estänyt kewytmielisyyden tulemasta, jonka näkee niin lewinneenä muissa siwistyneimmissä kansoissa.

Lappalaiset (perijuurelta samasta, waikka nyt kielellä ja tawoilla Suomalaisista kauas eronneesta suwusta) wiettäwät aiwan toisenkaltaista elämää, kuin toiset maan asukkaat. He eiwät pidä mitäkään maan wiljelystä, eikä heillä ole warsinaisia asunpaikkoja, waan siirräkseywät edes ja takaisin, Lapin metsissä ja wuoristoissa, peurakarjoineensa, joista he saawat elatuksensa ja mitä enimmän tarwitsewat waatteeksi ja munksi kaluksi. Kuin Lappalaiset tulewat häwiölle, niin asettauwat he järwien ja wirtoen rannoillen taikka metsämaihin, ja kuin kokewat elätellä henkeänsä kalan pyynnöllä ja metsästämisellä, niin saawat he silloin Kala ja Metsä Lappien nimen.

Kuninkaan waltakunta Puola.

§ 1. Rajat. Suruus. Wäkiluku.

Puolan rajoilla on: idässä Wenäjänmaa; pohjassa ja lännessä Preussin maat, ja eteläsä Itäwaltakunta. Se on jaettu 5:teen Lääniin ja pitää sisällänsä 2,200 nelik. peninkk., joilla asuu wähilleen 5 miljonia ihmisiä.

§ 2. Wirtoja. Kaupunkia.

Wirroista on Weikseli (Wistula), joka tulee Karpaatin wuorilta, juoksee läpi maan ja

lankee 100 peninkulman pituisna Itämereen, merkillinen niinkuin isoin, ja Niemeni (Niimeni), niinkuin raja wirta wenäjää wastaan.

Kaupungista owat merkillisimmät: Warsowa, Weikselin warrella, waltakunnan pääkaupunki, Kenraal-Kuwernörin ja Senaatin istuin, ja kaupan pääpaikka, 166 tuh. asuj. ja Lublini, jossa pidetään suuret markkinat; 14 tuh. asuj.

§ 3. Maan-laatu. Kauppa. Uskon-oppi.

Puola on tasaista maata, jossa löytyy ainoasti joitakuita mäkiä, waan usiampia soisia tienoita, ja on muuten maanwiljelykseen ja karjan kaitsemiseen soweliasta. Ilma on lempiä.

Munalle wiedään: Eloa, laiwan rakennus-aineita, hewoisia ja sarwi-karjaa.

Munalta tuodaan: wapriiki- ja siirtomaatawaroita, wiiniä, suolaa, tupakkaa ja metallia.

Kaupan käynti on parhaasta päästä Juutalaisien hallussa. Uskon-oppi on Ruomalainen katoliikin.

Saksan Liitto eli Saksanmaa.

§ 1. Osat. Rajat. Suurmus. Wäkiluku.

Saksanmaa ei kuulu yhden ainoan Ruhtinaan alle, waan on jaettu 39 isompaan ja pienempään waltakuntaan, jotka yhteen tekewät siksi kutsutun Saksan Liiton. Liiton erinäiset jäsenet owat: 1 Keisari, 7 Kuningasta, 1 Waali-Ruhtinas, 5 Suurta Herttuaa, 9 Herttuaa, 11 Ruhtinasta, 1 Maa-Kreiwi ja 4 wapaa kaupunkia.

Isoimmat Saksan Liiton Waltakunnista owat: 1 Keisarilliset Itäwallan Maat; 2 Preus-

sin Maat; 3 Kuninkaanwaltakunta Baijeri; 4 Kuninkaanwaltakunta Saksi; Kuninkaanwaltakunta Hanoweri; 6 Kuninkaanwaltakunta Wyrtembergi; 7 Danmarkin Kuninkaan Maat; 8 Holandin Kuninkaan omaisuus; 9 Belgian Kuninkaan omaisuus; 10 Suur-Herttuanmaa Baadi; 11 Waali-Ruhtinaanmaa Hessen Kasseli; 12 Suur-Hertuanmaa Hessen-Darmstadti; 13 Suur-Herttuanmaat Meklenburgi; 14 Hertuanmaa Nassowa.

Liiton yhteiset asiat toimitetaan alinomaiselta Liittokokoukselta, taikka Asianajajilta Liittolais Waltakunnista, joista Itäwallan Keisari on Sananjohdattaja.

Saksanmaahan koskewat: Pohjassa Itämeri, Tanskanmaa ja Saksan meri; idässä Preussia, Puola, Galitsia ja Ungerinmaa; etelässä Adriatin meri, Italia ja Sweitsi, ja läunessä Ranskanmaa, Belgia ja Hollandi. Se sisällänsä pitää 11,600 nelik. peninк., joilla asuu noin 45 miljonia ihmisiä, joista 25 millionin paikoin tunnustauwat Romalaisen Katoliikin Uskoon ja 20 millionin paikoin Ewangeliumilliseen Lutherukseen oppiin.

§ 2. Maan-laatu. Wuoria. Wirtoja.

Saksanmaa on warsin erilaatuinen, waikka ylipään kaswawa ja hedelmällinen. Pohjainen puoli on tasamaata, joka wähitellen alenee Itä- ja Saksan mertä wasten; waan eteläinen puoli on taas wuorikasta ja sentähden on siellä harwon isompia lakeita. Siitä tulee myös, että kutsuwat pohjaispuolta Ala- ja eteläpuolta Ylä-Saksaksi.

Saksanmaan korkein wuoren nyppylä on Orteles, kuuluwa Alppiwuoriin, joka on 7,200 kyynärää ylempänä merta. Wuoristoista owat merkillisimmät: Ertsi-wuoret, Böömin ja Saksin waltakuntien wälillä, ja Hartsiwuori, joka juoksee Braunsweigin ja Hannowerin läpitse.

Saksanmaassa on noin 500 wirtaa, joista 60 on purjehtimiseen sowelijasta. Isoimmat owat: 1 Donawa, joka lähtee Baadista ja lankee, 330 peninkulmaa juostuansa, Mustaan mereen; 2 Reini, joka alkaa Alppien tunturilla, juoksee läpitse ison osan lännistä Saksanmaata ja lankee, 150 peninkulmaa juostuansa, Saksan mereen; 3 Elbe, alkaa Böömissä ja juoksee pohjaan päin läpi Saksin ja Preusian maiden ja lankee, 90 peninkulmaa juostuansa Saksan mereen; 4 Oderi, alkaa Määrissä, juoksee pohjaiseen päin Preusian maiden läpi ja lankee, 90 peninkulmaa juostuansa, Itä-mereen.

Preusian Waltakunta.

§ 1. Osat. Rajat. Suurus. Wäkiluku.

Preusian waltakunta on kahdesta pääosasta: A) Maista ulkona Saksasta, ja B) Maista Saksassa.

Saksasta ulkona olewat maat owat: 1 Kuninkaanwaltakunta oikea Preusia ja 2 Suur-Herttuanmaa Posi, ennen Puolaan kuuluwa.

Maat Saksassa owat: 1 Maa-Kreiwinmaa Brandenburgi; 2 Hertuanmaa Pommeri; 3 Herttuanmaa Saksi; 4 Reinimaat; 5 Herttuanmaat Slesia.

Preusian waltakunnan rajoihin koskee: Idässä Wenäjä ja Puola; pohjaisessa Wenäjä ja Itämeri; lännessä Meklenburgi, Hanoweri, Hollandi, Belgia ja Hessi, ja eteläsä Ranskanmaa, Saksi ja Itäwalta. Molemmat pääosat jaetaan 10 maakuntaan. Tämän waltakunnan laweus on 5 tuh. nelik. penink., joilla asuu 16 millionia ihmisiä usiammista kansoista.

§ 2. Kaupunkia.

Isommat ja waariinotettawat owat: 1 Berlini, Brandenburgissa, koko waltakunnan pää- ja ensimäinen hallitus-kaupunki, sekä sisällisen kaupan pääpaikka; 420 tuh. tuh. asuj. 2 Köningsbergi, nyt itä-Preussin, ennen koko waltakunnan pääkaupunki; tässä on wahwa kauppa ja 75 tuh. asuj. 3 Dantsigi, Wistulan wierellä, pääkaupunki Läns-Preussissa, waltakunnan isoin merikauppa kaupunki; 67 tuh. asuj. 4 Breslowa, pääkaupunki Slesiassa; tässä owat suuret willamarkkinat ja 112 tuh. asuj. 5 Stettini, Oderin wierellä, Pommeren pääkaupunki; 42 tuh. asuj. 6 Posi, 42 tuh. asuj., Posin pääkaupunki. 7 Magdeburgi, 56 tuh. asuj., pääkaupunki Westfaalissa, josta maasta saadaan parhaita sawuttettuja sian-raajoja ja jossa kaswaa pellawasta enemmän kuin koko Europassa. 8 Eislebeni, Saksissa, jossa Lutherus syntyi ja kuoli. 9 Kölni, Reini-maassa, 95 tuh. asuj., kuuluisa siellä tehdystä haisu-wedestä.

§ 3. Maan-laatu. Hallitusmuoto.

Preusin maat owat, paitsi Slesiata, lakioita ja lakenewat Itä-mereen päin, niin että rantamaat pitää suluilla warjeltaman weden paisumi-

sesta. Maa on osittain hiekkamaata ja keskinkertaisesta kaswannosta, osittain hywin kaswawaa. Brandenburgissa kaiketikin on isoja hietakankaita ja Preussiassa paljo soisia tienoita. Reini-maat owat kaikista kaswawimmat.

Muualle wiedään: Preusiasta, Posista ja Pommerista: eloa, ruoka-aineta, metsäntuottamia, pellawasta ja liinaa; toisista maakunnista: wapriiki-tawaroita, niinkuin palttinaa, kattunia, werkaa, silkkikankaita ja rautakaluja. Muualta tuodaan: wiiniä, suolaa, metallia, raakaaineita ja siirtomaa tawaroita.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Posissa ja Reinimaassa on Roomalainen Katoliikin usko, waan toisissa Ewangeliumillinen Lutheruksen, wallan päällä. Sotawoimaa maalla on 137,000 miestä. Laiwastoa ei ole ensinkään.

Keisarinwaltakunta Itäwalta (Österriikki).

§ 1. Osat. Rajat. Suurus. Jakaus.

Itätäwalta on, niinkuin Preusiakin 2 pääosasta, nimittäin: A) Maista ulkona Saksasta, ja B) Maista Saksassa.

Maat ulkona Saksasta owat: 1 Galitsialaiset Perinto-Maat taikka Kuninkaanwaltakunta Galitsia, ennen Puolaan kuuluwa, yunä Bukowinan kanssa. 2 Ungerin Perinto-Maat, taikka Suur-Ruhtinaanmaa Siibenburgi, Kuninkaanwaltakunnat Ungeri, Dalmatia, Kroatia ja Slawonia, niinmyös Sotaraja, kapea maan suikale pitkin Turkin rajaa Dalmatiasta aina Gallitsiaan asti, jossa maassa kaikki

talonpojat owat sotamiehiä. 3 Italian Perintö Maat taikka Kuninkaanwaltakunta Lombardei-Wenetsia.

Saksassa olewat maat owat: 1 Arkki-Herttuanmaa Österiikki; 2 Herttuanmaa Steiermarki; 3 Kuninkaanwaltakunta Illyria; 4 Kreiwinmaa Tyroli; 5 Kuninkaanwaltakunta Bömi, ja 6 Maa-Kreiwinmaa Määri.

Koko waltakunnan rajoihin koskewat: Idässä Turkinmaa ja Wenäjä; pohjassa Puola, Preusia ja Saksa; lännessä Baijeri, Sweitsi ja Sardinian Maat; eteläsä Paawinwaltakunta, Adriatin meri ja Turkinmaa. Koko waltakunta sisällänsä pitää 12,000 nelik. peninк., joilla elää 38 millionia asujamia, joiska noin 12 mill. on Saksalaisissa, 6 mill. paikoin Galitsialaisissa, lähelle 13 mill. Ungerilaisissa ja 5 mill. Italialaisissa maissa. Asujamet taitaan jakaa 4 pää-kansaan: 1 Saksalaiset, 2 Magyarit (Ungerissa), Slawit (joita on enin ja laweimmalta) ja 4 Italialaiset.

§ 2. Kaupunkia.

Isoimmia ja waariinotettawia owat: 1 Wiini, Donawan warrella, Arkki-Herttuanmaassa Itäwallassa, Saksanmaan isoin kaupunki, koko waltakunnan pääkaupunki, Keisarin asuinpaikka, 477 tuh. asuj., on koko sisällisen kaupan olopaikka ja waltakunnan ensimäinen kaupunki käsitöinsä ja taitoahkeruudensa suhteen. Siinä on 34 esikaupunkia. 2 Pragi, 131 tuh. asuj., pääkaupunki Bömissä, jossa maassa kaswaa paras humala koko Europassa. 3 Ofeni, 35 tuh. asuj., Ungerin pääkaupunki, jossa maassa

kaswaa paras wiini koko Europassa ja ehkä koko maailmassakin, ja jossa on kalaisin wirta, Teissi, koko Europassa. 4 Krakowa, Wistulan warrella, Kuninkaanwaltakunnan Puolan wanhin pääkaupunki; tässä on wahwa kauppa ja 43 tuh. asuj. 5 Lembergi, 60 tuh. asuj., pääkaupunki Galitsiassa, jolla maalla on Wielitskassa koko maailman merkillisin suolakaiwanto, jossa 600 kyynärän sywyydessä enemmän kuin 600 miestä tekewät joka päiwä työtä ja osiksi asuwatkin ynnä 100 hewoisen kanssa, jotka owat työssä tarpeelliset. 6 Triesti, meren rannalla Illyrissä, 76 tuh. asuj., waltakunnan ensimäinen meri- ja kauppa-kaupunki. 7 Milano, Lombardein pääkaupunki, 150 tuh. asuj., wahwa kauppa ja taito ahkerus. 8 Wenetsia, meren rannalla Lombardei Wenetsiassa, on waltakunnan toinen meri- ja kauppa-kaupunki, rakettu 70:lle saarelle, jotka owat yhdistetyt 306 sillalla, ja enimmäksi osaksi on kanawia katujen asemesta; 117 tuh. asuj. 9 Hermanstadti, 18 tuh. asuj., pääkaupunki Siibenbyrgissä, joka on muita Europan maita rikkain kullasta.

§ 3. Maan-laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Itäwaltakunta, paitsi pohjais-Galitsiaa ja eteläistä Ungeria, joissa suurimmat lakeat koko Europassa owat, on wuorimaata. Alpit, Bömin wuoret ja Karpaatit kulkewat waltakunnan läpitse. Maa on ylipäätänsä warsin kaswawaa, kuitenkin on eteläisessä Ungerissa isoja jäkälä- ja hieta-kankaita ja wielä soitakin. Ilma on wuoristoissa kylmempi kuin pohjais-Saksassa, waan raitis; lämpimin on se Lombardissa, Dalmatiassa

ja eteläisessä=Ungerissa, jossa se soississa tienoissa on sangen taudillinen.

Muualle wiedään: willaa ja willakankaita, puunwillaa ja puunwillakankaita, pellawasta ja pellawaskankaita, wuorityön=tuottamia, eloa, wiiniä ja lasitawaroita, enimmiten Bömistä, jossa parasta ja huokeinta lasia tehdään koko Europassa. Muualta tuodaan: wapriiki= ja siirtomaa=tawaroita.

Hallitusmuoto on ykswaltainen ja haltialla on melkeen wapaa woima. Ungerissa, Siibenbyrgissä ja Tyrolissa on se kuitenkin jotakin wähennetty Waltakunnan säädyiltä. Muuten on hallitus jokaisessa maakunnassa erilailla kokoiltu. Uskonoppi on Romalainen=Katoliikin. Sotawoima maalla nousee rauhan ajalla 270 tuh. mieheen. Laiwasto on Triestissä, ja warsin wähäinen.

Kuninkaanwaltakunta Baijeri.

Suurus. Wäkiluku. Kaupunkia. Hallitusmuoto.

Baijerin Kuninkaanwaltakuntaa on 1400 nelik. penink., joilla on 4½ mill. asuj.

Merkillisimmät kaupungit owat: Mynkheni, waltakunnan pää= ja hallitus=kaupunki, 113 tuh. asujanta. Nyrnbergi, 50 tuh. asuj., iso kauppa ja taitoahkeruus.

Hallitusmuoto on yksweltainen. Uskon=oppi on Romalainen=Katoliikin. Sotawoima on 60 tuh. miestä. Baijeri on kaikista Europan maista rikkain eläwästä hopiasta.

Kuninkaanwaltakunta Saksi.

Suuruus. Wäkiluku. Kaupunkia. Hallitusmuoto.

Saksin Kuninkaanwaltakuntaa on 340 nelik. penink., joilla on asujamia noin 1 mill. 800 tuh.

Merkillisimmät kaupungit owat: Dresdeni, waltakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, jossa on 90 tuh. asuj., wahwa kauppa ja taitoahkeruus. Leipsigi, 60 tuh. asuj., waltakunnan suurin kauppa kaupunki, ja erittäin kuuluisa kolmesta sen tienoilla pidetystä tappelusta, ja kolmesta suurista wuosimarkkinoista.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Ewangeliumillinen Lutherukseen Uskon-oppi on wallan päällä. Sotawoima on 10 tuh. miestä. Saksissa on hienoin posliini-sawi koko Europassa.

Kuninkaanwaltakunta Wyrtembergi.

Suuruus. Wäkiluku. Kaupunkia. Hallitusmuoto.

Wyrtembergin Kuninkaanwaltakuntaa on 360 nelik. penink., joilla on 1 mill. 800 tuh. asujamia.

Merkillisin kaupunki on Sturgarti, waltakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, 48 tuh. asuj.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Uskon-oppi on Ewangeliumillinen Luthernksen. Sotawoima nousee 20 tuh. mieheen.

Kuninkaanwaltakunta Hanowert.

Suuruus. Wäkiluku. Kaupunkia. Hallitusmuoto.

Honowerin Kuninkaanwaltakunta sisällänsä pitää 684 nelik. penink., joilla on 1 mill. 800 tuh. asuj.

Merkillisin kaupunki on Hanoweri, waltakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, 38 tuh. asuj.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Uskon-oppi on Ewangeliumillinen Lutheruksen. Sotawoima nousee 20 tuh. miehen.

Hanowerin maakunnassa Ost-Frislandissa on parhaimmat hewoiset Saksanmaassa.

Kuninkaanwaltakunta Tanskanmaa (Danmarki).

§ 1 Osat. Suuruus. Wäkiluku. Kaupunkia.

Tanskanmaan Kuninkaanwaltakunta on kahdesta pääosasta, nimittäin: A) Maat ulkona Saksanmaasta, ja B) Maat Saksassa.

Maat ulkona Sasanmaasta owat: 1 Islandi ja Färöin luodot. 2 Tanskan luodot: Siällandi, Fyeni, Langelandi, Falsteri, Lollandi j. m. 3 Juutin Niemimaa ynnä Hertuanmaan Sleswiikin kanssa.

Maat Saksassa owat: Hertuanmaat Holsteini ja Lauenburgi.

Tanskan waltakunta on 2,447 nelik. penink., joilla elää 2 mill. 400 tuh. asujamia.

Waariinotettawat kaupungit owat: 1 Kiöpenhamni, Siällandilla, Öresundin rannalla, waltakunnan pääkaupunki ja Kuninkaan asuinpaikka, Europan koreimmia kaupunkia; siinä on 130 tuh. asuj., wahwa kauppa ja meren kulku. 2 Altona, Holsteinissä, Elbe-wirran warrella, 33 tuh. asuj., wahwa kauppa ja meren kulku. 3 Helsingöri, Öresundin rannalla, siinä jossa se on kapein; 9

tuh. asuj. Tässä maksetaan tulliraha kaikilta Salmen läpi kulkewilta laiwoilta.

§ 2. **Maan-laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.**

Tanskanmaa on lakiaa maata, jossa on ainoasti joita kuita mäkiä. Se on hywin soweliasta maanwiljelykseen ja karjan kaitsemiseen. Meri saattaa matkaan että ilma on usiasti paksu ja sumuinen, waan tekee sen myös talwella lauheammaksi.

Munalle wiedään: Eloa, hewoisia, sarwi-eläwiä, nahkoja, höyheniä ja palowiinaa. Holsteinissa owat parhaat lypsylehmät koko Saksanmaassa.

Munalta tuodaan: Suolaa, wiiniä, metsäntuottamia, metallia, lasia, wapriiki- ja siirtomaatawaroita

Hallitusmuoto on yksiwaltainen, mutta Kuninkaan wapaa woima on wähennetty. Uskonoppi Ewangelinmillinen Lutheruksen. Sotawoima maalla on 27 tuh. miestä, waan merellä on se wähäinen.

Tanskan siirtomaat Asiassa, Afrikassa ja Amerikassa tekewät yhteen 200 taikka 300 nelik. peninkulmaa.

Kuninkaanwaltakunta Hollandi.

§ 1. **Rajat. Suuruus. Wäkiluku.**

Hollandin rajoihin koskewat: Lännessä ja pohjassa Pohjan-meri, idässä Preussian Reinimaat ja eteläsä Belgia.

Tätä waltakuntaa on 630 nelik. penink., joilla on 3 mill. 200 tuh. asujamia.

§ 2. Wirtoja. Kaupunkia.

Wirroista on isoin Reini, joka monin haaroin juoksee Hollandin läpitse.

Merkillisimmät kaupungit owat: 1 Amsterdami, waltakunnan pääkaupunki ja toinen kauppakaupunki Europassa, rakettu 90:elle saarelle, jotka owat yhdistetyt 290 sillalla, 223 tuh. asuj. 2 Haagi, Kuninkaan asuinpaikka, 72 tuh. asuj. 3 Leyden, erinomainen opistopaikka. 4 Rotterdami, wahwa merikauppa ja taitoahkeruus, 90 tuh. asujanta.

§ 3. Maan-laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Hollandi on tasaista, soista ja alawaa maata, olletikin pohjais ja länsi osat, jossa maa on alempana kuin meri, jonka tähden sitä pitää kalliilla suluilla warjeltaman weden paisumuksista. Ilma on märkä, paksu ja raskas. Maa on hywästi hoidettua ja karjaa on paljo. Ilman sitä on Hollandissa puhtain karja, parhaimmat niityt ja ryytimaat koko Europassa.

Munalle wiedään: Woita, juustoa, wapriiki-tawaroita, Itä-, ja Läns-Indian tuottamia.

Munalta tuodaan: Eloa, puukaluja, suolaa, wiiniä, siirtomaa- ja raaka-tawaroita.

Hallitusmaoto on yksiwaltainen. Uskonoppi on Ewangeliumillinen parannettu. Sotawoimaa ei taida niin tarkoin määrätä.

Kuninkaanwaltakunta Belgia.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wäkiluku.

Belgian rajoihin koskewat: Pohjassa Hol-

landi, länness̈ä Pohjan=meri, idäss̈ä Preusian Reini=maat ja eteläss̈ä Ranskanmaa.

Tätä waltakuntaa on 520 nelik. penink., joilla elää noin 4 millionia 350 tuh. asujamia.

§ 2. Kaupunkia.

Merkilliſimmät owat: 1 Brysseli, pääja hallituskaupunki, 124 tuh. asuj., wahwa maakauppa ja taitoahkeruus. 2 Antwerpeni, wahwalla sotiwarustukſella, 88 tuh. asuj., ja wahwa merikauppa.

§ 3. Maan=laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Belgia on tasaista maata waan ei niin alawaa kuin Hollandi, on warsin soweliasta karjan kaitsemiseen, ja sangen hywästi hoidettu. Ilma on terweellisempi kuin Hollandissa.

Munalle wiedään: Eloa, woita, juustoa ja wapriiki tawaroita, olletikin palttinaa, pitsiä ja werkaa.

Munalta tuodaan: Suolaa, wiiniä, puu= ja siirtomaa=tawaroita.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Uskon=oppi on Roomalainen Katoliikin. Sotawoimaa ei taida määrätä niin tarkoin.

Kuninkaanwaltakunta Suur=Britania.

§ 1. Osat. Rajat. Suuruus. Wäkiluku. Wirtoja.

Suur=Britanian Kuninkaanwaltakunta on kahdesta isosta luotuomaasta: 1) Suur=Britania, jonka eteläpuoli on Kuninkaanwaltakunta Englandi, ja pohjaispuoli Kuninkaanwaltakunta Skot=

landi, on suurin luoto Europassa; 2) Kuninkaanwaltakunta Irlandi, ja muita pienempiä luotoja. Koko waltakunta kutsutaan tawallisesti yhdellä nimellä Englandiksi.

Suur-Britanian rajoihin koskewat: Pohjassa ja idässä Saksan meri, eteläsä Ranskan kanawa taikka salmi, ja lännessä Atlantin meri ja Irlandin meri.

Britanian luodot sisällänsä pitäwät 5,500 nelik. peninkk., joilla elää 29 mill. asujamia.

Englandin suurin wirta on Temsi, joka, 30 peninkk. juostuansa, lankee Pohjan mereen. Ei missään maassa koko Europassa ole niin paljo kanawia ja rauta-teitä kuin Englandissa.

§ 2. Kaupunkia.

A) Englandissa: 1. Londoni, Temsin suussa, waltakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, suurin kauppa-kaupunki koko maailmassa, wäkirikkain kaikista koko Europassa, ja isoin wapriiki kaupunki; asujamia 2 millonaa 400 tuh. 2. Doweri, Kaletanin salmen warrella, on se paikka josta tawallisesti mennään yli salmen Ranskanmaalle; 15 tuh. asuj. 3. Portsmouti, saman salmen rannalla, on sotalaiwaston pää-asento, 67 tuh. asuj. 4. Plymouti, jossa on 75 tuh asuj., suur hamina ja suuria makasiniä laiwaston tarpeita wasten. 5. Bristoli, Bristoli kanawan warrella, 166 tuh. asuj., Englandin paraita kauppakaupunkia. 6. Birminghami, 211 tuh. asuj., sangen wahwa wapriiki kaupunki. 7. Manchesteri (Mantjesteri), waltakunnan suurin wapriiki kaupunki, 310 tuh. asuj. 8. Liwerpooli, walta-

kunnan toinen kauppakaupunki, jossa on 300 tuh. asuj. 9. Hulli, on parhaimmia meri- ja kauppakaupunkia, 41 tuh. asuj.

B) Skotlandissa: 10. Edinburgi, pääkaupunki, jossa on 162 tuh. asuj., isoja wapriikiä ja wahwa merikauppa. 11. Glasgowi, jossa on 280 tuh. asuj., wahwa merikauppa ja taitoahkeruus. 12. Carroni (Karroni), suurin raudan walu paikka koko Europassa. Skotlandiin kuuluwat myös Orkadin, Setlandin ja Hebridin saarestot.

C) Irlandi: 13. Dublini, pääkaupunki, jossa on 280 tuh. asuj., wahwa merikauppa ja iso taitoahkeruus. 14. Corĕ (Korkki), 120 tuh. asuj. ja niin wahwa lihakauppa, että sitä kutsutaan tawallisesti waltakunnan teurastus-huoneeksi.

§ 3. Maan-laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Englandi on enimmiten tasaista maata, ainoasti pohjassa ja länsi puolissa on wuoria. Skotlandi taas on enimmäksi osaksi mäkistä, ja pohjais puoli olletikkin on täynnä kallioisia ja metsikko wuoria. Irlandi on tasaista, ja täällä waihtuwat laksot ja niityt, waan löytyy kuitenkin soita ja rimpiäkin. Maa on kaswawaa ja hywästi hoidettua, paitsi Irlandia, jossa on suurin köyhyys koko Europassa. Ilma on ylipään, meren likeyden suhteen, märkä, waan kuitenkin lämmin.

Englandi on koko maailmassa se ainoa waltakunta, jossa kaikenlaiset wapriikit owat nosneet korkeemmallensa, ja jossa kaikkein lawein kauppa löytyy. Koko Europassa on Englandi rikkainta raudasta ja tinasta, ja siinä on Ruotsin rinnalla paras waski, ja kaikista maista lihawin teuras

karja, niin myös owat Englandin hewoiset parhaita juoksioita koko maailmassa.

Muualle wiedään: kaikenlaisia wapriikiliiallisuus- ja siirtomaa-tawaroita, niinmyös kiwihiiliä, suolaa ja tinaa.

Muualta tuodaan: Eloa, wiiniä, puuastioita, laiwan rakennusaineita ja kaikenlaatuisia raakatarpeita wapriikilöihin.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Uskon-oppi on Englandissa Ewangeliumillinen Englandin, Skotlandissa Ewangeliumillinen Parannettu, ja Irlandissa Romalainen Katoliikin.

Sotawoimaa maalla on noin 130 tuh. miestä, merellä on se suurin koko maailmassa ja wähilleen kuin kaikkien Europan waltakuntien yhteen luettuna, nimittäin enämpi kuin 600 isoimpia ja pienempiä aluksia.

Englandin siirtomaat Asiassa, Afrikassa ja Amerikassa sisällänsä pitäwät yli 100 tuh. nelikulmaista peninkulmaa.

Keisarinwaltakunta Ranskanmaa (Frankriiki).

§ 1. Rajat. Suurus. Wäkiluku. Wärtoja.

Ranskanmaan rajoihin koskewat: Pohjassa Belgia ja Kanawa taikka Ranskan salmi; idässä Saksanmaa, Sweitsi ja Italia; etelässä Hispania ja keski meri, ja lännessä Atlantin meri.

Ranskanmaa sisällänsä pitää 10 tuh. nelik. penink., joilla elää 35 millionaa asujamia.

Isoimmat wirrat owat: 1. Seini (Sääni),

joka juoksee luoteseen ja laukee 96 peninkulj. kuljettuansa Rauskan salmeen.

2. Loire (Loaari), joka juoksee luoteseen ja laukee, 120 peninkulj. juostuansa Atlantin mereen.

3. Rooni, joka alkaa Sweitsin wuorilla, juoksee Genfi järwen läpitse etelään, ja laukee, 90 peninkulj. juostuansa, Keski mereen.

4. Garonne, alkaa Pyrenein wuorelta ja laukee Atlantin mereen.

§ 2. Kaupunkia.

1. Parisi, Seini wirran rannalla maau sisässä, waltakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, Europan ensimäisiä ja suurimmia wapriiki kaupunkia, wahwa kauppa ja päälle millionan asuj.

2. Rouen (Ruangi), jossa on 100 tuh. asuj., isoja wapriikiä ja wahwa merikauppa.

3. Lille (Lil), 72 tuh. asujamia ja hywiä wapriikiä.

4. Kalais (Kalää), Kaletani taikka Rauskan salmen rannalla; tästä mennään yli salmen Englandiin.

5. Bresti, 48 tuh. asuj., waltakunnan ensimäinen sotalaiwaston hamina.

6. Nantes (Nanti), waltakunnan isoimmia wapriiki- ja kauppa-kaupunkia, 85 tuh. asuj.

7. Lyon (Liongi), Rooni wirran warrella, waltakunnan parhain wapriiki-kaupunki ja suurin Parisin jälkeen, 220 tuh. asuj.

8. Marseille (Marselji), Keski meren rannalla, waltakunnan kuuluisimmia kauppakaupunkia, 168 tuh. asuj.

9. Toulon (Tulongi), 35 tuh. asuj. war-

sin hywä hamina ja yhden laiwasto osan asento paikka.

10. Bordeaux (Bordoo), 120 tuh. asuj., waltakunnan parhaimmia kauppakaupunkia Garonnin rannalla.

§. 3. Maan laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Suurimmaksi osaksi on Ranskanmaa tasaista maata, waan on täällä kuitenkin joitakuita wuorimaita, niinkuin Juura wuoret, jotka eroittawat tämän waltakunnan Sweitsistä, Alpit, jotka eroittawat sen Italiasta ja Pyrenein wuoret, jotka eroittawat sen Hispaniasta. Ilma on ylipäätään warsin lämmin, lempiä ja ihana. Maa on melkeen kaikin paikoin hedelmällinen ja hywästi hoidettu.

Muualle wiedään: wiiniä, wiinaa, hedelmiä ja suuri joukko kaikenlaisia wapriiki ja liikaisia tawaroita.

Muualta tuodaan: raaka tarpeita wapriikilöille, laiwan rakennusaineita, niinmyös metalleja ja siirtomaa tawaraa.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Uskonoppi Roomalainen Katoliikin. Sotawoima maalla nousee noin 500 tuh. mieheen, ja merellä yli 70 isompia ja pienempiä aluksia.

Ranskan siirtomaat Asiassa, Afrikassa, ja Amerikassa tekewät (paitsi Algierin maata) noin 6000 nelik. peninkk.

Kuninkaanwaltakunta Hispania.

§. 1. Rajat. Suurmus. Wuoria. Wirtoja.

Hispanian rajoihin koskewat: pohjassa Rans-

kanmaa ja Ranskan taikka Biskaian lahdelma, idässä ja eteläsſä Keski meri, ja lännessä Portugali ja Atlantin meri.

Hispania sisälläns̆ä pitää 8,400 nelik. peninkk., joilla elää 13 ja puoli mill. asujamia.

Pyrenein wuoret eroittawat Hispanian Ranskanmaasta ja juoksewat aina Kap Finisterran niemeen asti.

Wirroista owat merkillisemmät: 1 Duero, joka juoksee idästä länteen Hispanian ja Portugalin läpitse, ja lankee 100 peninkulmaa pitkänä Hispanian mereen. 2 Taio, joka juoksee idästä länteen, Hispanian ja Portugalin läpitse, ja lankee, 100 peninkulman pituisna, Hispanian mereen. 3 Gadiana, ja 4 Gadalkwiwir lankewat Hispanian mereen ja Ebro, joka juoksee Pyrenein tunturein rennoilta kaakon alle Keskiseen mereen.

§. 2. Kaupunkia.

Suurimmia owat: 1 Madridi, maan keskessä, waltakunnan pää ja hallituskaupunki, 200 tuh. asuj. 2 Barcelona, jossa on 150 tuh. asuj., wahwa merikauppa ja taitoahkeruus. 3 Cadiksi, Atlantin meren rannalla, Hispanian parhain merikauppakaupunki, 70 tuh. asuj. ja hywä sotalaiwaston hamina. 4 Gibraltari, wuorelle rakettu sotiwarustus, Gibraltari salmen rannalla, kuulun Englandin alle. 5 Alikante, Keski meren rannalla, 25 tuh. asuj.; tätä lähellä on Terra Wekkian hamina, kuuluisa suolastansa.

Hispaniaan kuuluwat myös Keski meren luotomaat Malorka, Minorka ja Ywisa, wiimeksi nimitetty kuuluisa merisuoloistansa.

§. 3. Maan laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Hispania on suurimmaksi osaksi wuorista maata: keskiset maakunnat owat lawioita, korkeita tasa-maita. Maa on ylipäätään hedelmällinen, waan aiwan huonosti hoidettu, ja taitoahkeruus, kauppa ja opetuspaikat rappiolla. Hispaniassa on kuitenki parhaimmat hewoiset ja lampaat koko Europassa ja enin ja parhaimmia korkki tammia.

Muualle wiedään: willaa, silkkiä, wiiniä, hedelmiä, suolaa, korkkia ja tupakkaa.

Muualta tuodaan: suolattua ja kuiwaa kalaa, eloa, laiwan rakennusaineita, wapriiki- ja siirtomaan tawaraa.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Uskon oppi Roomalainen Katoliikin. Sotawoima maalla tekee noin 50 tuh. miestä. Laiwasto on wähäinen.

Hispanjan siirtomaat Asiassa, Afrikassa ja Amerikassa tekewät 5000 nelik. penink., joilla elää 4 mill. asujamia.

Kuninkaanwaltakunta Portugali.

§ 1. Rajat. Suurus. Wäkiluku. Kaupunkia.

Portugalin rajoihin koskewat: pohjassa ja idässä Hispania, eteläsä ja lännessä Atlantin meri.

Portugalia on 1,800 nelik. penink., ja asujamia wähän yli 3 ja puolen millionin.

Kaupungeista owat waariin otettawia: 1 Lissaboni, Taio wirran rannalla, waltakunnan pääkaupunki, 275 tuh. asuj., wahwa merikauppa.

2 Santa Ybesi eli Setuwali, kuuluisa merisuolastansa, ja 3 Oporto, kuuluisa wiinistänsa.

§ 2. Maan laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Meren puolella on maa tasainen ja hiekkanen: keskimaa on sitä wastaan wuorista ja tasaisia on aiwan harwassa. Maa on kuitenki ylipäätä hedelmällinen, waikka asujamet hoitawat sitä huonosti. Ilma on raitis ja lämmin, waan ei kuitenkaan niin kuuma kuin etelä Hispaniassa.

Muualle wiedään: wiiniä, merisuolaa ja hedelmiä.

Muualta tuodaan: eloa, kuiwattua ja suolaista kalaa, puntarpeita, wapriiki- ja siirtomaa-tawaroita.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Uskon oppi Roomalainen Katoliikin. Sotawoima maalla nousee 21,000 mieheen, ja laiwastoa on 23 suurempaa ja pienempää alusta, joissa on 12 tuh. miestä warustuswäkeä.

Portugalin siirtomaat Asiassa ja Afrikassa tekewät yhteenluettuna 500 nelik. penink., joilla elää 2 mill. asujamia.

Sweitsi

taikka

Sweitsin Waltayhteys.

§ 1. Rajat. Suuruus. Jakaus. Kaupunkia.

Sweitsin eli Helwetian rajoihin koskewat: pohjassa ja idässä Saksanmaa, lännessä Ranskanmaa, ja eteläsä Italia.

Sweitsiä on noin 700 nelik. penink. joilla elää noin 2 mill. 400 tuh. asuj.

Sweitsi on yhteys 22 Kantonista, (lahkokun-

nista) joilla jokaisella on yhdenlaiset wapaukset, waan owat toisiinsa yhdistetyt keskinäiseksi awuksi ja suojaksi: siitä tulee nimi: waltayhteys.

Parhaimmat kaupungit owat:

1. Zyrich (Syrikki), Sweitsin ensimäinen kaupunki, 17 tuh. asuj.

2. Berni, 27 tuh. asuj. ja wilkas kauppa.

3. Baseli, 27 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

4. Genfi, Genfi järwen rannalla, Helwetian isoin kaupunki, 37 tuh. asuj. ja suuri taitoahkeruus.

§ 2. Maan laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Sweitsi on ylhäisin maa Europassa ja olletikkin eteläpuolessa, joka on Alpituntureilta täytetty, sangen wuorikasta. Lämmin on usiammissa wälimaissa warsin wahwa kesällä, waan korkeimmat wuori selänneet owat ikuisen lumen ja jään alla. Ilma on, maan korkeuden suhteen, kylmempi kuin pohjammassa olewassa Saksanmaassa. Matalammilla wuorilla on sangen hywiä karjan laitumia, ja wuorten onelmat (lomat) owat hedelmällisiä. Sweitsissä on paras sarwikarja koko Europassa.

Muualle wiedään: karjaa, juustoa, woita, lakkari-kelloja ja muita taitotöitä.

Muualta tuodaan: eloa, wiiniä, suolaa ja siirtomaa-tawaraa.

Hallitusmuoto on wapawaltainen kaikissa kantonissa. Uskon oppi on muutamissa kantonissa Ewankeliumillinen parannettu, toisissa Roomalainen Katoliikin. Koko maan sotawoima uousee noin 30 tuh. mieheen.

Italia.

§. 1. Rajat. Suuruus. Jakaus.

Italian rajoihin koskewat: pohjassa Sweitsi ja Saksanmaa; lännessä Ranskanmaa ja Keski meri: eteläsſä ſama meri, ja idäsſä Adriatin meri.

Itaaliaa on 5,600 nelik. penink., joilla elää 24 millionia asuj.

Italia jaetaan 3 pääosaan nimittäin: A) Pohjainen taikka Ylä-Italia; B) Keskinen Italia, ja C) Eteläinen taikka Ala-Italia. Jokaisessa näissä pääosissa on usiampia waltakuntia, niinkuin:

A) Ylä-Italiassa: 1 Kuninkaanwaltakunta Lombardi-Wenetsia ja Kuninkaanwaltakunta Sardinia. B) Keskisessä-Italiassa: 1 Suur-Hertttuanmaa Toskana, ja 2 Kirkko- taikka Paawin waltakunta. C) Ala-Italiassa: Kuninkaanwaltakunta Neapeli. D) Luotomaat, nimittäin: 1 Korsika (Ranskan maahan kuuluwa), 2 Sardinia, yhdistetty Ylä-Italiassa olewien Sardinilaisten maiden kanssa; 3 Sisilia, yhdistetty Neapelin kanssa, ja 4 Malta (Englandiin kuuluwa).

Hallitusmuoto on kaikissa ykswaltainen ja uskon oppi Romalainen Katoliikin.

§ 2. Wuoria. Maan-laatu. Kauppa.

Alppi-wuoret eroittawat Italian Sweitsistä, Saksanmaasta ja Ranskanmaasta, ja laskewat etelään yhden haaran, Apennini-wuoret, jotka juoksewat pitkin koko Italiaa aina Italian ja Sisilian wälillä olewaan Messina-salmeen asti.

Italia on wuorimaata, waan on soissakin tienoita ja suuria lakeita, enimmiten Pohjais-Italiassa. Waan maa on ylipäätänsä niin hedelmällinen, ja ilma niin lämmin ja ihana, että Italiaa tawallisesti kutsutaan Europan Ryytimaaksi.

Munalle wiedään: Eloa, hedelmiä, silkkiä, wiiniä, willaa, enimmiten Neapelista, ja tulikiweä Sisiliasta.

Munalta tuodaan: Kuiwaa ja suolattua kalaa, metalleja, niinmyös wapriiki- ja siirtomaatawaroita.

§ 3. Kaupunkia.

A) Sardinian Kuninkaanwaltakunnassa.

1. Turini, koko waltakunnan pääkaupunki ja Kuninkaan asuinpaikka, Europan kauniimmia kaupunkia, lähelle 124 tuh. asuj. 2. Genua, Keskimeren rannalla, kuuluisa merikauppa-kaupunki, jolla on liikanimi ihana, noin 115 tuh. asuj. 3. Cagliari (Kaljari), pääkaupunki Sardinian luodolla, 30 tuh. asuj.

Sotawoima maalla nousee 16 tuh. mieheen; merellä on se wähäinen.

B) Paawiawaltakunnassa.

Romi, joka on maailman merkillisimmiä kaupunkia, Paawin asuin paikka; tässä on noin 170 tuh. asuj., 328 kirkkoa ja 186 luostaria. Paawin linnassa, Vatikani-nimeltä, on 11 tuh. huonetta.

Paawi walitaan Kardinaleilta, jotka owat ne korkeimmat Katolikiläiset papit. Sotawoima nousee 9,100 mieheen.

C) Sisiliain Kaksoiswaltakunnassa.

1. Neapeli, koko waltakuunan pääkaupunki ja Kuninkaan asuntopaikka, jossa on 400 tuh. asuj., joista 80 tuh. on kerjäläisiä, Latsaronikksi kutsutut, jotka owat elatuskeinoillansa kuuluisat; wahwa kauppa, mutta huono taitoahkeruus; kuitenkin owat silkin walmistukset sangen hyödylliset.

Ei kowin kaukana tästä on tulta suitsuttawa wuori Wesuwius.

2. Palermo, Sisilian pääkaupunki 170 tuh. asuj., wahwa kauppa ja suuret silkin walmistukset.

Sisiliassa on Etnan tulta suitsuttawa wuori, senlaisista wuorista suurin koko Europassa, 5 tuh. kyynärää korkia ja juurenympärys 20 peninkulmaa.

Sotawoima maalla tekee noin 50 tuh. miestä, merellä on se wähäinen.

Kuninkaanwaltakunta Kreekanmaa.

§ 1. Rajat. Suurus. Kaupunkia.

Krekanmaahan koskewat: Lännessä Adriatin meri, eteläsä Keskimeri; idässä Arkipelagikksi kutsuttu meren saaristo ja pohjassa Turkinmaa.

Krekanmaa sisällänsä pitää noin 700 nelik. peninkulmaa, joilla elää wähillensä 1 mill. asujamia.

Kaupungista owat suurimat: 1. Atheni, muinoin tietojen ja taitojen koti ja maailman isoimmia kauppakaupunkia, waan nyt siinä ei ole kuin noin 26 tuh. asuj.

2. Nauplia eli Napoli di Romania, Morea-nimisellä niemimaalla, 13 tuh. asuj.

Tähän waltakuntaan kuuluwia luotomaita

owat Negroponti, Hydra, jolla on lawea ja kuuluisa merikauppa ja Syklaadien saari kihermä (rypälet).

§ 2. Maan-laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Krekanmaa on hedelmällistä, waan aiwan kehnosti hoidettua wuorimaata, jossa on ilma mitä hempeintä.

Muualle wiedään: Öljyä, hedelmiä, silkkiä, puuwilloja ja karjaa.

Muualta tuodaan: Wapriiki- ja siirtomaa-tawaraa.

Hallitusmuoto on ykswaltainen. Uskon-oppi Grekalainen Katoliikin.

Jonian Luotomaiden Wapakunta.

Tämä Suur-Britanian hoidon alla olewa waltakunta, 47 nelik. penink. iso, on seitsemästä, Krekanmaan länteisen rannan luona olewasta saaresta: Korfu, Kefalonia ja Tsante owat suurimmat. Asujamia nousee 200 tuh. henkeen.

Maa on wuorista waan ylipäätä hedelmällistä ja kaswaa sangen hywää öljyä, wiiniä ja kaikenlaisia ihanoita hedelmiä. Ilma on raitis ja lempeä.

Europalainen Turkinmaa.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wuoria.

Europalainen Turkinmaa koskee etelässä Kreekanmaahan, Arkkipelagiin ja Marmora järween; lännessä Adriatin mereen ja Itäwaltakuntaan, poh-

jassa niihin Itäwallan maihin, jotka eiwät ole Saksanmaassa, niinmyös Wenäjähän, ja idässä Mustaan mereen. Europalainen Turkinmaa tekee 9,400 nelik. peninк., joilla asuu 7 millionia ihmisiä, joista 6 mill. tunnustauwat Kristin-Uskoon. Asiassa ja Afrikassa olewain maidensa kanssa tekee Turkinmaa 43 tuh. nelik. peninк., joilla elää 35 mill. ihmisiä, jotka kuuluwat wiiteen erilaiseen päälahkokuntaan ihmissukukunnasta.

Balkani wuori, yksi haara Alpista, juoksee lännestä itään aina Mustaan mereen asti.

§ 2. Kaupunkia.

1. Konstantinopeli, Turkin kielellä Stambuli, Marmora järwen rannalla, Sultanin eli Turkin Keisarin asuntopaikka ja waltakunnan pääkaupunki, jossa on 800 tuh. asujanta, 485 moskeeksi kutsuttua Mahometin kirkkoa, 5 tuh. rukoushuonetta; sangen hywä satama ja lawia kauppa wanhan maailman kanssa.

2. Adrianopeli, waltakunnan toinen pääkaupunki Maritsa wirran warrella, wahwa kauppakaupunki; 100 tuh. asujanta.

3. Saloniki, Kostantinopelin jälestä parhain kauppa-kaupunki Europalaisessa Turkinmaassa; 70 tuh. asuj.

Turkinmaan alle wielä kuuluwia Kreekan luotoja owat: a) Rhodos; b) Kandia, muinen Creeta. Hoitomaita Turkin Keisarin alla owat: Ruhtinaanmaat Serwia, Moldawa ja Walakkia, jotka hallitaan omilta Hospodariksi kutsutuilta ruhtinoilta, jotka owat Sultanilta wirkaansa wahwistetut ja hänelle weron maksawaiset.

§ 3. Maan-laatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Europalainen Turkinmaa on wuorista maata waan löytyy tasaisiakin maita ja maa on sangen hedelmällistä waan warsin huonosti wiljeltyä. Kuitenkin kaswaa täällä parhain puuwilla ja tupakka koko Europassa.

Muualle wiedään: Puuwilloja, silkkiä, willaa, tupakkaa, sarwikarjaa ja sahwiaani-nahkaa, joka on parasta Europassa.

Muualta tuodaan: kaikenlaisia wapriiki- ja siirtomaa-tawaroita. Merikauppaa käywät enimmiten munkalaiset. Hallitusmuoto on ykswaltainen. Uskon-oppi on Mahometin ja kaikkia Kristityitä ja eriuskoisia ylenkatsowat ja sortawat Turkkilaiset.

Asia.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wäkiluku.

Asiaan koskewat: Lännessä Afrika, Keskimeri, Musta-meri ja Europa; pohjassa Rutjanmeri; idässä Tyyni-meri ja etelässä Indian-meri.

Asia tekee 850 tuh. neliö. penink., joilla on 650 mill. asujanta.

§ 3. Meriä. Lahtia. Salmia.

1. Arabian lahti (Punainen-meri) Arabian ja Afrikan wälillä aina Suetsin taipaleeseen asti.

2. Persian lahti, Asialaisen Turkinmaan, Persian ja Arabian keskessä.

3. Bengalin lahti, Esi- ja Taka-Indian wälillä.

4. Kiinan=meri, Taka=Indian, Sunda luotojen ja Kiinan wälillä: a) Beringin Salmi (Anian Salmi), 12 penink. lewiä, eroittaa Asian Amerikasta. b) Sunda Salmi, Sumatra ja Jawa=luotojen wälissä, on Kiinassa purjehtiwaisten tawallinen kulku paikka.

§ 3. Wuoria. Järwiä. Wirtoja.

Siberian wuoret, juoksewat monella eri=nimellä Kirgisiläisten kankailta aina Ohotskin mereen, eroittaen Siberian Keskisestä Asiasta. Himalaia eli Himaleh eroittaa Esi=Indian Tibetistä. Dawalagiri (Walkia wuori), Himalaia wuorten ja koko maailman, tähän asti tuttu korkein Wuorikukkula, nousee lähelle 14 tuh. kyynärää ylemmäksi mertä. Kaukasus, Mustan= ja Kaspin=merten wälillä, Kaspin=meri, maan isoin järwi, näkywäisettä weden ulos juoksutta, on 50 kyynärää alempana Walta=mertä.

Wirtoja: 1 Eufrati, Asialaisessa Turkinmaassa, yhdistäksen Tigris wirran kanssa, lankee 200 penink. juostuansa Persian Lahteen. 2 Indus, lähtee Himalaian=wuorilta ja juoksee pohjasta etelään Afganistan ja Beludschistan läpitse Indian mereen, 340 penink. pitkä. 3 Ganges, alkaa Himalaia=wuorilla, juoksee kaakkoa kohti Bengalin Lahteen, 300 penink. pitkä. 4 Jangtsekiangi taikka Sininen Wirta, joka alkaa Tibetin korkeilla tasamailla ja lankee 550 penink. juostuansa Hoanghoi lahteen. 5 Hoangho taikka Keltanen Wirta, joka alkaa eteläisessä Mongoliassa ja lankee 430 penink. juostuansa Hoanghoi lahteen. 6 Amur eli Sahalian Ula alkaa

keskisen Asian itä-tuntureista ja juoksee likimäärin 300 penink. itäänpäin Ohotskin mereen. 7 Lena ja 8 Angara, alkawat keskisen Asian Altai-nimisistä tuntureista, juoksewat Rutjan-mereen. 9 Obi, lähtee Altai tuntureista lankee, 640 penink. juostuansa, Rutjan mereen Obi lahteen.

Näiden 4 walta-kymien warrella luullaaan Suomalaisten alkukoto ja ensimäinen tiedon harjoitus olleen.

§ 4. Jakaus. Kaupunkia.

Asia ylenee keskeltä mainion suureksi wuoritasamaaksi. Tällä tawalla on luonto jakanut Asian mannermaan 3 osaan.

A) Pohjais-Asia, se on Siberia ynnä Kirgisiläis kankaiden kanssa, jotka kuuluwat Wenäjän wallan alle.

B) Korkia- taikka Keskinen-Asia, se on: 1 Kaukasian maat, kuuluwat Wenäjän waltaan. 2 Wapa Tattarinmaa taikka Turkistani, jaettu moneen waltakuntaan. 3 Kiinan alle kuuluwa Korkia-Asia, se on: Mongolian, Mandschurin (Tungusian) ja Tibetin maat, jotka owat korkeimmat wuori-maat koko maan päällä j. m.

C) Eteläinen-Asia, se on: 1 Asialainen Turkinmaa. 2 Arabia, jaettu moneen waltakuntaan. 3 Irani eli Persia. 4 Afganistani. 5 Beludschistani. 6 Itä-India, se on: a) Ess-India eli Hindostani (isommaksi osaksi Britanian alla); b) Taka-India, jaettu usiampiin waltakuntiin. 7 Kiina.

D) Asian Luotomaat: 1 Seiloni (Englan-

din). 2 Sunda Luodot, jotka owat: a) Sumatra; b) Jawa (Hollandin); c) Borneo; d) Celebes. 3 Molukki luodot, (Hollandin). 4 Filippiinit, (osaksi Spanian). 5 Japanin luotomaat.

§ 5. Maan laatu. Kauppa. Asujamet.

Kuin Asia kuuluu kolmeen Ilma wyöhön, pohjaispuoliseen kylmään, lempeään ja kuumaan wyöhön, niin on Asiassa kaikenlaatuisia ilmoja kylmimmästä lämpimimpään. Monta tienotta on pohjaisessa ja keskisessä Asiassa, joissa ihmiset eiwät taida asua, jonka siaan eteläinen Asia kuuluu maan hedelmällisimpien maiden joukkoon.

Asialaiset eiwät itse käy munta kuin maakauppaa, Karawaaniksi kutsutuissa suurissa kauppaseuroissa. Merikaupan käywät Europalaiset, olletikin Englandilaiset. Asialaisten taitoahkeruus on ylipäätään ei kowin suuri. Europalaiset käywät Asiasta: 1) teetä ja postliniä, Kiinasta; 2) puunwilloja ja puunwilla-kankaita, silkkiä ja silkki kankaita; 3) kahwia ja sokeria, riisi nimisiä jywiä; 4) helmiä, kalleita kiwiä, tinaa ja elfenbeeniä, Indiasta; 5) turkkinahkoja, Siberiasta.

Asiassa on asujamia 3 pääsuwusta: walkeasta, keltasesta ja mustanruskeasta.

Mahometin ja Pakanallinen usko owat enimmin lewitetyt. Kristittyjä on ainoastansa 17 millionin paikkoin. Asian kansoista ei ole yhtäkään oikein siwistynyttä. Siberiassa on monta kesytöintä kansakuntaa, ja korkiassa Asiassa owat melkeen kaikki paimen kansoja.

§ 6. Kaupunkia.

A) Asialaisessa Turkinmaassa.

Smyrna, wähässä Asiassa, 130 tuh. asuj.; tässä osassa Turkinmaata parhain kauppa kaupunki. Damasko, suuri maakaupunki Syriassa, 200 tuh. asuj. Jerusalemi Palestinassa, entistä wastaan nyt wähäinen ja huonosti rakettu kaupunki, 20 tuh. asujanta.

B) Arabiassa.

Mekka, 18 tuh. asuj. Mahometin syntymäpaikka, jonka tähden tähän kaupunkiin joka wuosi rientää suuri joukko Mahometin uskoisia synninkatujia.

C) Esi Indiassa taikka Hindostanissa.

(Englandin.)

Kalkutta, Bengalin pääkaupunki, Englandin Itä Indiassa; 700 tuh. asuj., lawea kauppa ja taitoahkeruus. Madrasi, Koromandeli-nimisellä rantamaalla, 460 tuh. asuj., wahwa kauppa ja iso taitoahkeruus. Bombai, 300 tuh. asuj., iso kauppa ja taito ahkeruus.

Britanian alle kuuluwissa maissa Itä Indiassa tekee wäkiluku yhteenluettuna, 20 millionaa.

D) Kiinassa.

Kantoni, waltakunnan parhain kauppakaupunki, 500 tuh. asuj., oli ennen ainoa paikka, jossa Europalaisten annettiin käydä kauppaa, mutta wuonna 1843 määrättiin heille lisää 4 satamaa. Peekingi, pääkaupunki ja Keisarin asuntopaikka,

on sekä isoin että Londonin jälkeen wäkirikkain kaupunki koko maailmassa, 1½ millionia asujamia.

Kiinan waltakunta on wäkirikkain koko maan päällä ja Wenäjän wallan jälkeen suurin kaikista. Sen ala tekee 160 tuh. nelik. penink. paikkoin, ja asujanten luku noin 367 millionia. Maata wiljellään paraastaan käsiwoimalla. Hewoisia ja sarwi karjaa löytyy aiwan wähän.

E) Itä-Indian Luotomailla.

Batawia, Jaawa-luodolla, Hollandilaisten alla olewien maiden pääkaupunki, joista wiedään muualle paljo kahwia, sokeria, pippuria j. m.

Afrika.

§ 1. Rajat. Suurnus. Wäkiluku.

Afrikaan koskewat: pohjassa Keski-meri; lännessä Atlantin- ja Ethiopian-meret; etelässä Ethiopian-meri; idässä Indian-meri, Arabian lahti ja Asia.

Afrikaa on 530 tuh. nelik. penink. ja sen asujamia 275 millionia.

§ 2. Lahtia. Wuoria. Niemiä. Wirtoja.

Guinean Lahti, ylä- ja ala-Guinean wälillä. Atlas wuori juoksee, Atlantin merestä lähtien, pitkin pohjais rantaa aina Egyptiin asti.

Niemen neniä: a) Kap Werdi, eli Wihanta niemi, Senegambiassa, läntisin, b) Hywäntoiwon-niemi, eteläisin ja c) Gardafui, itäisin, Punaisen meren edustalla, Afrikasta.

Niili=wirta juoksee etelästä pohjaiseen, Abyssinian, Nubian ja Egyptin läpitse ja lankee 350 peninf. juostuansa, Keski=mereen.

§ 3. Jakaus. Maat.

A) Pohjainen Afrika, jossa on: 1 Ryöwärinwaltakunnikſi kutsutut: a) Tripoli, b) Tunis, c) Agieri (lue Alschiiri), joka on Ranskanmaan hallus:a, d) Keisarin= taikka Sultaninwaltakunta Marokko.

B) Keskinen Afrika, jossa on: 1 Sahara, suurin hiekka lakia koko maan päällä. 2 Senegambia. 3 Ylä=Guinea. 4 Sudani eli Nigritia. 5 Nubia (osaksi Turkin alla). 6 Abyssinia.

C) Eteläinen Afrika, jossa on: 1 Ala Guinea eli Kongo, ynnä siellä olewien Portugiisin siirtomaiden kanssa; 2 Kapmaa (Niemimaa), Britanian alle kuuluwa. Rantamaat Sofala ja Mosambiki, jossa on Portugalisilla siirtomaita j. m.

D) Luotomaat: 1 Maderan=saaristo, lounaan Gibraltarista, (Portugalin omaisuus). 2 Kanaria Luodot (Spanian omaisuus), joihin myös kuulun Ferro, jonka läpitse ensimäinen puolipäiwän piiri on wedetty. 3 Wihanta niemen Luodot (Portugalin omaisuus). 4 Santa Helena (Britanian). 5 Madagaskari. 6 Maskareinit, (Britanian ja Ranskanmaan omaisuuksia).

§ 4. Maan=laatu. Kauppa. Asujamet.

Afrika on suurimmaksi osaksi kuumassa wyössä, (Zonissa), jonka tähden ilma täällä on kuuma ja

muuten suuri weden puutos. Talwi ei ole muu kuin alinomainen, kuukaus määria pitkä sade; Saharan erämaassa on wälistä monen wuotinen pouta.

Merikauppaa käydään kokonansa Europalaisilta, waan on wähäinen, sitä kauppaa wastaan, jota he käywät Asiassa ja Amerikassa. Pohjais- ja keskisessä-Afrikassa käydään maakauppaa Karawaanissa. Taitoahkeruus on aiwan wähänen.

Europalaiset käywät Afrikasta: 1 Eloa, olletikin riisiksi kutsuttua ja wehnää, Pohjais Afrikasta; 2) wiiniä; 3) kahwia, Maskareini saarilta; 4) puuwilloja ja elfenbeeniä (elefantin hampaita), etelä Afrikasta. Europalaiset ostiwat myös ennen orjia täältä, waan nyt on se kurjallinen kauppa kielletty waikkei wieläkään loppunut. Afrikan asujamet kuuluwat kahteen ihmissukuun: mustaan ja walkeseen. Kristittyjä on aiwan wähä. Mahometin usko on lewinnyt Pohjais-Afrikassa. Melkeen kaikki Negeriläiset owat pakanoita. Pohjais-Afrikan asujamet, jotka owat sukuisin Arabialaisia, owat puolisiwistyneitä, waan usiammat Negeri suwut kesyttömiä.

§ 5. Kaupunkia.

1. Kairo, Niili wirran warrella, Egyptin pääkaupunki, 250 tuh. asuj. ja wahwa kauppa wanhassa maailmassa. 2 Alexandria, Keskimeren rannalla, 50 tuh. asuj. ja wahwa wehnän ja ohran kauppa. 3 Tripoli, Keski-meren rannalla, pääkaupunki Ryöwäriwaltakunnassa Tripolissa, 20 tuh. asuj. ja hywä kauppa. 4 Tunis, Keski-meren rannalla, pääkaupunki Ryöwäriwalta-

kunnassa Tunissa, 100 tuh. asuj., ja hywä kauppa ja taitoahkeruus. 5 Algieri, Keski-meren rannalla, 95 tuh. asuj., ennen Ryöwäriwaltakunnan Algierin pääkaupunki, waan w. 1830 omistiwat Ranskalaiset sen itsellensä.

Egypti kuuluu Turkin wallan alle, waan sillä on ollut nyt jo hywän aikaa oma hallitsiansa, joka kuitenkin maksaa Keisarille weroa. Algier, Tunis ja Tripolis kutsutaan Ryöwäriwaltakunniksi, sentähden että niiden asukkaat ennen Algierin anastamista, roswosiwat Europalaisten Keskimertä kulkewia laiwoja, ja Europan waltakuntain täytyi maksaa heille weroa saadaksensa kauppalaiwansa näiltä rauhoitetuksi.

5. Kap-kaupunki, 25 tuh. asuj., on pääkaupunki Britanian etelä Afrikassa olewissa siirtomaissa ja Itä-Indiassa purjehtiwaisten lepopaikka.

Amerika.

§ 1. Rajat. Suuruus.

Amerika koskee: pohjassa Rutjan-mereen: idässä ja eteläsä Atlantin-mereen ja Tyyneen-mereen.

Amerika tekee 660 tuh. neliк. penink, ja asujamia on noin 47 millionia.

Amerika on luonnolta jaettu kolmeen osaan. A) Pohjais-Amerika, Rutjan-merestä Panaman taipaleseen. B) Etelä-Amerika. C) Läns-India, luotomaat Pohjais- ja Etelä-Amerikan wälillä.

§ 2. Lahtia. Wuoria. Järwiä. Wirtoja.

1 Baffinin lahti, Grönlandin läntisellä puolella, yhdistää Atlantin meren ja Rutjan meren. 2 Hudsonnin lahti, Britanian alle kuuluwassa Pohjais Amerikassa. 3 Mexiko (Mejiko) lahti, jonka ympärillä on Mexiko, Pohjais Amerikan waltayhteys, ja Kuba. Magellanin salmi, Etelä Amerikan ja Tulimaa luoden (Eldslandet) wälillä.

Kordillerien wuoret juoksewat Amerikan eteläisestä niemestä pohjaa kohden pitkin läntistä rantaa ja Pohjais Amerikan läpitse aina Rutjan mereen asti. Kap Horni on Tulimaan wiimeinen niemi.

Järwiä Pohjais Amerikassa: 1 Yläjärwi (Superior), 2 Michigan, 3 Erie ja 4 Ontario, joka Lorentso wirran kautta juoksee Lorentso lahteen.

Wirtoja: 1 Missisippi juoksee Amerikan Wapaawaltakuntien läpitse pohjasta etelään ja lankee 400 penink. juostuansa, uuden Orleannin tienoissa Mexikon lahteen. 2 Marannon (Maranjon) eli Amatsoni wirta, suurin koko maan päällä, alkaa Perussa ja juoksee Brasilian läpitse Atlantinmereen 1350 penink. pitkä.

3 Paranaa alkaa Brasiliasta ja lankee Rio della Platan (Hopiawirran) nimellä Atlantin mereen, 450 penink. juostuansa.

§ 3. Jakaus. Maat.

A) Pohjais Amerika sisällänsä pitää: 1 Pohjais Napamaat taikka muutamia osittain tuntemattomiakin luotomaita, joiden joukkoon kuu-

lnu Grönlandi, (Wihertäwä maa) osaksi Danmarkin omaisuus. 2 Britannian Pohjais Amerika, johon kuuluu Kanada, Uusi Foundlandi j. m. 3 Wenäjän Amerika, Beeringin Salmen tienoissa. 4 Pohjais Amerikan yhdistyneet Wapaawaltakunnat. 5 Wapaawaltakunta Meriko (Mejiko). 6 Keskisen Amerikan yhdistyneet Wapaawaltakunnat.

B) Etelä Amerikan sisälläpito: 1 Wapaawaltakunta Kolumbia. 2 Wapaawaltakunta Peru. 3 Wapaawaltakunta Boliwia. 4 Wapaawaltakunta Chile (Tjiile). 5 Patagonia ja Tulimaa, joilla on wielä wapaat peri-asujamensa. 6 Yhdistyneet Wapaawaltakunnat Plata, samannimisen wirran ympärillä. 7 Wapaawaltakunta Paraguay. 8 Wapaawaltakunta Uruguay. 9 Keisarinwaltakunta Brasilia. 10 Guyana, Ranskanmaan, Hollandin ja Englandin kesken jaettu siirtomaa.

C) Läns India sisällänsä pitää: 1 Isot Antilli luodot, nimittäin: a) Kuba ja b) Portorico (Spanian); c) Jamaika (Suur-Britanian); d) Wapaawaltakunta Haiti taikka Santa Domingo. 2 Pienet Antillit taikka Karaibi Luodot, jaetut Suuren Britanian, Ranskanmaan, Hollandin, Danmarkin, Spanian ja Ruotsin kesken. 3 Bahama taikka Lukaian luodot, Suur-Britanian.

§ 4. Maan-laatu. Kauppa. Asujamet.

Kuin Amerikanmaita on neljän ilma-wyön alla, ja koska se on sangen hedelmällistä ja wesi-

rikasta, niin on tämä maanosa sowelias kaswattamaan kaikkia wiljoja, ja häness̈ä on ilman sitä joitakuita omituisiakin, jotka owat muutetut Amerikasta Europaan, niinkuin potaatit ja tupakka. Kuitenkin on Amerika saanut toisista maaosista paljon usiampia eläimiä ja kaswia, niinkuin hewoisia, sarwikarjaa, kahwipuun, sokeri-ruowon, jotka kaikki menestywät siellä warsin hywin ja joita ennen Amerikan löytämistä siellä ei ollutkaan. Kauppa Amerikan kanssa on woitollinen Europalaisille, jotka siellä waihtawat taitotöitänsä luonnon tawaroihin; sillä taitoahkeruus Amerikassa, paitsi Pohjais Amerikan Yhdistyneissä Wapaawaltakunnissa, on aiwan wähäinen.

Amerikasta wiedään muualle: 1) Siirtomaa tawaroita, niinkuin kahwia, rommia, sokeria, punwilloja, tupakkaa, sini-ja punawäriä, mahogni-puuta; 2) Turkkinahkoja ja nahkaa; 3) Walaskaloja ja hylkeitä; 4) Hopiaa, kultaa, platinaa ja kalleita kiwiä.

Amerikaan tuodaan muualta: kaikenlaisia wapriiki- ja käsiteko-töitä ja muinen Neegeri-orjia Afrikasta.

Amerikassa on ihmisiä kolmesta pääosasta: 1) Waskipunainen suku 12 millionia, jota Amerikan periasujamet owat, Europalaisilta Indianiksi kutsutut; Europalaisten jälkisiä (20 mill.), joiden esiwanhemmat tuliwat tänne wuonna 1492, ja siitä lähtien owat panneet allensa melkeen koko Amerikan. Näistä on 15 mill. Englandilaisten, Skottilaisten ja Irlandilaisten jälkisiä ja owat Pohjais Amerikan waltakuntien pääkansa; 4 mill. Spanjalaisten jälkisiä, owat wallan päällä Mexikossa,

Keski Amerikassa ja Etelä Amerikan Wapaawaltakunnissa; 1 million. Portugalilaisia, jotka owat wallan päällä Brasiliassa; 3) Negeriläisiä (noin 7½ mill.), joita Europalaiset owat ostaneet Afrikasta orjiksensa. Naimisten kautta, näiden pääsukujen wälillä on tullut sekoitettu suku (noin 5½ mill.). Katoliikin usko on pääusko Etelä- ja Keski-Amerikassa, Mexikossa, Haitissa ja Spanian siirtomaissa. Ewangeliumillinen usko on yhteinen Pohjais Amerikassa. Suuri osa Indianista on pakanoita.

§ 5. Kaupunkia.

A) Pohjais Amerikan Yhdistyneissä Waltakunnissa.

Washingtoni, 40 tuh. asuj., yhdistyksen pääkaupunki, Hallituksen ja Presidentin asunpaikka.

Philadelphia, Delawari wirran rannalla, jossa on 400 tuh. asuj. wahwa kauppa ja taito ahkeruus, niin myös yhteinen rahan teko paikka.

New-Yorki, Hudsoni wirran rannalla, jossa 500 tuh. asuj. wahwa taito ahkeruus ja parhain kauppa koko Pohjais Amerikassa.

Bostoni, jossa on wahwa kauppa ja taito ahkeruus, 130 tuh. asuj.

Baltimore, 165 tuh. asuj. warsin wahwa kauppa ja taito ahkeruus.

New Orleans, (Nju orleani) Misisippi wirran suussa. 100 tuh. asuj.

San Fransesco, pääkaupunki Kaliforniassa, Sacramento wirran suussa. 50 tuh. asuj.

W. 1848 yhdistettiin Kalifornia, joka on niin

kuuluisa kullan saaliistansa, liittoon. Kulta löytyy hiekan seassa wirtojen pohjassa taikka mullassa maapinnan alla *).

Pohjais Amerikan Wapaawaltakunnat, joita, nyt on 31, owat yhdistyneet liittowaltakunniksi jonka yhteiset asiat hoidetaan joka waltakunnasta yhteen kokountuneilta asianmiehiltä, joilla hallituksella on sekä lakia säätäwä että lain-täyttäwä woima, sillä tawalla nimittäin, että Presidenti, joka walitaan joka 4 wuosi, on hallituksen päänä; asiamiesten kokousella taas on lakia säätäwä woima.

Kaikki uskon opit owat luwalliset, ja maassa ei tunnusteta yhtäkään pääopiksi. Tämä waltakuntaa on 150 tuh. nelik. peninkulmaa, joilla elää noin 25 millionaa asujamia, joista 3 mill. mustia orjia eteläpuoleisissa lahkokunnissa; ilman sitä on se mailman toinen meriwaltakunta. Nämä yhdistyneet waltakunnat owat perijuurelta Englandin siirtomaita, waan tekeysiwät wapaaksi wuonna 1776.

B) Yhdistyneissä Mexikon Waltakunnissa.

Mexiko (Mejiko), liiton pääkaupunki, niinmyös asiamiesten kokouksen ja Presidentin asunpaikka; 220 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

Guanaksato, jonka wierellä on waltakunnan rikkaimmat hopiakaiwannot, 55 tuh. asuj.

---

*) Kaliforniassa, jossa kulta w. 1848 keksittiin, saatiin jo w. 1853 9521 puutaa, 130 millonin hopia ruplan arwosta. Australiassa, jossa kulta wasta w. 1851 löytiin, kouttiin w. 1853 jo 23,071 puutaa, eli 315 mill. hopia ruplan arwosta. Wenäjä, joka sitä ennen oli kulta rikkain maa maailmassa, antaa wuosittain noin 1400 puutaa kultaa eli 19 mill. hopia ruplan arwon.

Wera Kruz, Meriko lahden rannalla 8 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

Meriko on hopiasta rikkain maa koko mailmassa, ja sillä on yhdenlainen hallitusmuoto kuin Pohjais Amerikan Liittowaltakunnalla.

C) Kolumbian Wapaawaltakunnassa.

Bogota, pääkaupunki niinmyös asiamiesten kokouksen ja Presidentin asuin paikka; 40 tuh. asuj. on 4,300 kyynärää ylempänä mertä.

Kwito, wuorten lomassa waan kuitenkin 4,350 kyynärää ylempänä mertä; 70 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

D) Wapaawaltakunnassa Perussa.

Lima, pääkaupunki, niinmyös asiamiesten kokouksen ja Presidentin asunpaikka, noin 40 tuh. asuj.

Perussa on rikkaimia hopia ja kulta kaiwantoja.

E) Platan yhdistyneissä Wapaawaltakunnissa.

Buenos Ayres, Plata wirran rannalla, pääkaupunki ja asiamiesten kokoukson ja Presidentin asunpaikka, 90 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

F) Keisarin Waltakunnassa Brasiliassa.

Rio Janeiro pääkaupunki, Keisarin asuinpaikka, 200 tuh. asuj. taito ahkeruus ja warsin wahwa kauppa.

Brasiliaa on 135 tuh. nelik. peninkulmaa joilla on 6 miljonaa asujamia ja Brasilia on kullasta rikkaimmia maita maan päällä. Hallitusmuoto on ykswaltainen.

G) Läns Indiassa.

Hawanna pääkaupunki, Spaniaan kuuluwalla, Kuba nimisellä luodolla, 150 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

Mexiko, keski Amerika ja kaikki 7 nykyistä Wapaawaltakuntaa Etelä Amerikassa (yhteen 254 tuh. nelik. penink. ja asujamia noin 26 million.) oliwat ennen Spanian siirtomaita, waan owat wähitellen wuosien 1810—130 wälillä tehneet itsensä wapaaksi.

Australia (Kaakko Saaristo).

§ 1. Olo. Suurus. Osat.

Australia, se on Etelämaat, on yhdestä mannermaasta ja suuresta joukosta isompia ja pienempiä luotomaita ja saaria, joiden kaikkein ympärillä om Tyyni meri ja Indian meri.

Australian luotomaat tekewät yhteen luettuna 160 tuh. nelik. penink. ja asujamet noin 2 mill.

Uusi Hollandi, Australian mannermaa, tekee 140 tuh. nelik. penink., joilla on noin puoli mill. asujamia. Tämän itäiselle ja eteläiselle rantamaalle joka kutsutaan Undeksi Etelä Walisiksi, owat Englandilaiset perustaneet siirtopaikkoja joihin he laittawat pahantekiöitänsä.

Uuden Hollandin eteläisimmässä päässä, Melburne kaupungin tienoissa, löyttiin w. 1851 kultaa, jota senjälkeen on saatu siellä enemmän kuin missään muussa paikassa maan päällä.

Waariin otettawimmat luodot owat: 1 Uusi Guinea. 2 Uusi Seeland. 3 Wan Dieme-

nin Maa. 4 Uusi Britania. 5 Seura luodot. 6 Sandwichin luodot.

§ 2. Maan-laatu. Tuottamat. Asujamet.

Kuin Australia on suurimmaksi osaksi kuumassa wyössä (zonissa) niin on ilma hywin lämmin, waan meri haalakoittaa kuitenkin kuumuuden.

Australiassa on puutos syötäwistä eläimistä, jonka tähden monta sukua sen asujamista on ihmisen syöjiä; Europalaiset owat kuljettaneet tänne hewosia, sarwikarjaa ja elo lajia j. m. Australialaisilla ei ole suurta kanssakäymistä keskenään, waan wielä wähemmin muiden maan asujanten kanssa.

Uusi Hollandi ja läheiset luodot owat asutut Papuiksi taikka Australia Neegeriläisiksi kutsutuilta ihmisiltä, jotka eläwät täydellisessä luontokappaleen tilassa. Muussa Australiassa asuwat Malajit, iholtansa mustan-ruskioita. Sandwichi- ja Seuraluotojen asujamet owat osiksi ottaneet Kristin uskon, waan muut Australian asujamet owat Pakanoita.